

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 2 นี้ เป็นการเสนอเนื้อหาที่ได้จากการค้นคว้าเอกสาร ตำรา และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ปรัชญากับการศึกษา

- 1.1 ความหมายของปรัชญา
- 1.2 ความหมายของการศึกษา
- 1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา
- 1.4 ความหมายของปรัชญาการศึกษา
- 1.5 ลัทธิปรัชญาการศึกษา

ตอนที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา

- 2.1 งานวิจัยในต่างประเทศ
- 2.2 งานวิจัยในประเทศไทย

ตอนที่ 1 ปรัชญากับการศึกษา

1.1 ความหมายของปรัชญา

"ปรัชญาคืออะไร" เป็นคำถามที่ไม่สามารถจะตอบได้ง่าย ๆ กิรติ บุญเจือ ผู้ซึ่งเป็นราชบัณฑิตทางปรัชญาถึงกับกล่าวว่า "ปรัชญาคืออะไร" นั้นตอบไม่ได้¹ "เพราะการตอบคำถามนี้ให้สมบูรณ์ในรูปของคำนิยามนั้นคงจะกระทำได้ยาก นักคิดแต่ละกลุ่ม นักปรัชญาแต่ละสมัยก็ได้ให้คำนิยามที่แตกต่างกันออกไป" สักคา ปรากฏ์ประธานพร กล่าวว่า "คำนิยามหนึ่งอาจเป็นที่

¹กิรติ บุญเจือ, ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 5.

ยอมรับของกลุ่มหนึ่ง แต่ไม่เป็นที่ยอมรับของคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า
คำนิยามนั้นผิด มันขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคนต่างหาก"²

ดังนั้นการที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในเบื้องต้นเกี่ยวกับความหมายของปรัชญานั้น ใน
ที่นี้จะแยกวิเคราะห์เป็น 2 นัย คือ

- ก. ความหมายตามรูปศัพท์
- ข. ความหมายตามทัศนะของนักปรัชญา

ก. ความหมายตามรูปศัพท์

ความหมายตามรูปศัพท์ จะแยกพิจารณาได้เป็น 2 แนวคือ รูปศัพท์ภาษาอังกฤษ
กับรูปศัพท์ภาษาไทย

ในความหมายของรูปศัพท์ภาษาอังกฤษนั้น คำว่า Philosophy มีรากศัพท์มาจาก
ภาษากรีกโบราณว่า Philosophia ซึ่งไพทาгорัส (Pythagoras) นักปรัชญาเมธีชาวกรีก
ในศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตกาล เป็นผู้บัญญัติขึ้น เป็นคำสนธิระหว่างคำ 2 คำคือ Philo
(รัก, ความรัก) กับ Sophia (ความรู้) ซึ่งเมื่อรวม 2 คำนี้เข้าด้วยกันจะมีความหมายว่า
ความรักในความรู้³ นั่นเอง และเกี่ยวกับเรื่องนี้ ไพทอริย์ สีนลาร์ตัน ได้ให้ความเห็นไว้ว่า
"ความหมายตามรูปศัพท์ในภาษาอังกฤษนี้จะเน้นไปที่ทัศนคติ นิสัย และความตั้งใจ เน้นที่กระบวนการ
ในการจะหาความรู้ ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ไม่ใช่คนที่มีความรู้แล้วเพียงพอกับความรู้ที่ตนมีอยู่แล้วนั้น"⁴

² ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 3.

³ Harry Schofield, The Philosophy of Education : An Introduction,
(London : Geogre Allen and Unwin, 1972), P. 1

⁴ ไพทอริย์ สีนลาร์ตัน, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 2.

ในความหมายตามรูปศัพท์ทางภาษาไทยนั้น คำว่า ปรัชญา มาจากรากศัพท์ภาษาสันสกฤต 2 คำ คือ ปฺร (สูงสุด) และ ชญา (ความรู้) ดังนั้น ปรัชญาจึงหมายถึงความรู้อันประเสริฐ คำนี้พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้นมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Philosophy เพื่อที่จะมีคำที่ใช้ในภาษาไทยพอเทียบเคียงกันได้โดยอนุโลม⁵

ความหมายตามรูปศัพท์ภาษาอังกฤษ และภาษาไทยอาจแตกต่างกันไปบ้างตามรูปศัพท์ของภาษา "แต่สิ่งที่รวมกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือ ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นตัวความรู้ หรือการแสวงหาความรู้ก็ตาม ดังนั้นปรัชญาจึงเป็นเรื่องที่หนีไม่พ้น เรื่องของความรู้ไปได้"⁶

ข. ความหมายตามทัศนะของนักปรัชญา

การพิจารณาหาความหมายของปรัชญาตามทัศนะของนักปรัชญาก็ เช่น เดียวกันกับการให้คำนิยามปรัชญาโดยทั่ว ๆ ไป คือไม่มีคำนิยามที่ตายตัว บรรจง จันทรสา กล่าวไว้ "ถ้าเราพิจารณาโดยเนื้อหาแล้ว ปรัชญานั้นเป็นศาสตร์ของศาสตร์ทั้งหลาย ซึ่งหมายถึงว่า ปรัชญาเป็นวิชาแม่บทของวิชาการแขนงอื่น ๆ และมีความสัมพันธ์กับวิชาทุก ๆ สาขาด้วย"⁷

ได้มีนักปรัชญา นักคิด นักการศึกษา นักเขียน นักจิตวิทยา พยายามให้ความหมายของปรัชญาที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

พลาโต (Plato) อธิบายว่า "ปรัชญาคือ การศึกษาเพื่อที่จะให้รู้สิ่งที่เป็นนิรันดรและธรรมชาติของสิ่งที่เป็นจริงทั้งหลาย"⁸

⁵สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ปรัชญาการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2516), หน้า 14.

⁶ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 7.

⁷บรรจง จันทรสา, ปรัชญากับการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 9.

⁸อ้างถึงใน อมร ไสภณวิเชษฐวงศ์, ปรัชญาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514), หน้า 16.

อริสโตเติล (Aristotle) อธิบายว่า "ปรัชญา คือ ศาสตร์ที่สืบค้นสิ่งที่เป็นอยู่ในลักษณะที่มัน เป็นอยู่"⁹

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good) อธิบายว่า "ปรัชญา คือ ศาสตร์ชนิดหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดหมวดหมู่ หรือระบบความรู้สาขาต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจ และแปลความหมายข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบ ปรัชญาจะประกอบด้วย ตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ อภิปรัชญา และศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้ทั้งปวงของมนุษย์"¹⁰

คริสโตเฟอร์ เจ ลูคัส (Christopher J. Lucas) กล่าวถึง ปรัชญาไว้ 5 ประการ คือ

- 1) ปรัชญา คือ ทศนของบุคคลที่มีต่อโลกและชีวิต
- 2) ปรัชญา คือ วิธีคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ และการแสวงหาความรู้โดยการใช้

เหตุผล

- 3) ปรัชญา คือ ความพยายามที่จะหาภาพรวม
- 4) ปรัชญา คือ การวิเคราะห์ภาษา การทำความเข้าใจความหมายและ

มโนทัศน์ของคำต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล

- 5) ปรัชญา คือ กลุ่มของปัญหาและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ใช้ในการแก้ปัญหาเหล่านั้น¹¹

⁹As Quoted in Jame R. Hamiton et al, Reading for Introduction to Philosophy of Education (New York : The Macmillan Company, 1976), P, 2

¹⁰Carter V. Good, Dictionary of Education (New York : McGraw Hill Books Company, 1973), p. 395.

¹¹Christopher J. Lucas, What is Philosophy of Education (New York : The Macmillan Company, 1970), P. 24.

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller) กล่าวว่า "ปรัชญาคือวิธีการคิดอย่างมีระเบียบเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ (Exist) หรือเป็นความพยายามที่จะคิดค้นหาความคล่องจองกันของแนวความคิด และประสบการณ์ทั้งหมด"¹²

สกล นิลวรรณ ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ปรัชญา หมายถึง ขอบเขตของความคิดที่อยู่เหนือปรากฏการณ์ของสภาวะทั้งหลายของชีวิต ขอบเขตของความคิดที่พยายามเพื่อจะทำความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวง รวมทั้งความพยายามนั้นด้วย"¹³

วิทย์ วิศทเวทย์ อธิบายว่า "ปรัชญาคือ วิชาที่มุ่งศึกษาค้นคว้าหาความจริงอันเป็นที่สุด เป็นการศึกษาว่าอะไรคือของจริงแท้"¹⁴

จำนงค์ ทองประเสริฐ อธิบายว่า "ปรัชญาคือ ความคิดเห็นไต่ที่ยังพิสูจน์ไม่ได้หรือยังสรุปผลแน่นอนไม่ได้ แต่ถ้าพิสูจน์ได้จนลงตัวแล้วเราก็จัดว่าเป็นศาสตร์"¹⁵

ภิญโญ สาร อธิบายว่า "ปรัชญาคือ ศาสตร์ชนิดหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดหมวดหมู่หรือแบบความรู้สาขาต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจ และแปล

¹²George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education (New York : John Wiley and Sons, 1971), P. 1

¹³สกล นิลวรรณ, ปรัชญาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์ จำกัด, 2522), หน้า 3.

¹⁴วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2513), หน้า 9 - 13.

¹⁵จำนงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2514), หน้า 2.

ความหมาย ข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบ"¹⁶

อมร ไสภณวิเชษฐวงศ์ อธิบายว่า "ปรัชญาคือ การจัดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และประสบการณ์ทางจริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และศาสนา ให้เป็นระบบ วิเคราะห์ความคิด รวบรวมย่อทัวไป และความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์ พิจารณาความสัมพันธ์ของความคิด เหล่านั้นและนำความคิดเหล่านั้นมาสัมพันธ์กับวิธีการของปรัชญา คือ การคิดหาเหตุผลตามหลัก ของตรรกวิทยา"¹⁷

จะเห็นได้ว่าความหมายต่าง ๆ ของปรัชญาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะมีความ แตกต่างกันไปเพราะทัศนคติความคิด ความสนใจ หรือความ เชื่อของบุคคลที่มีต่อโลกและชีวิตไม่ เหมือนกัน ประกอบกับความแตกต่างในเรื่องของสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม เมธี บิลันธนานนท์ ได้สรุปไว้ว่า "พอจะสรุปสั้น ๆ ว่าปรัชญาคืออะไร หรืออะไรคือปรัชญาได้ว่า ปรัชญา เป็นแนว คิดที่เราเชื่อว่าเป็นที่สุด ซึ่งได้จากการวิเคราะห์รอบด้านอย่างถี่ถ้วน และลึกซึ้ง เพื่อที่จะสามารถ ยึดเป็นแนวทางในการดำเนินงานใด ๆ หรือในการดำเนินชีวิตของบุคคลได้"¹⁸

1.2 ความหมายของการศึกษา

"การศึกษาคืออะไร" เป็นคำถามที่หาคำตอบได้ยาก เช่นเดียวกับคำถามที่ว่า "ปรัชญาคืออะไร" นักคิด นักปรัชญาทั้งหลายได้พยายามค้นหาคำตอบกันมาช้านาน นับตั้งแต่เพลโต อริสโตเติล จอห์น ดุย มาจนถึงนักการศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งแต่ละคนก็ให้ ความหมายที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับทัศนะ และจุดยืนของแต่ละคน

ความหมายของการศึกษา อาจพิจารณาได้เป็น 2 นัย คือ

ก. ความหมายตามรูปศัพท์

¹⁶ ภิญญา สาธร, ปรัชญาการศึกษาไทย, วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 5, (กุมภาพันธ์ 2514), หน้า 22.

¹⁷ อมร ไสภณวิเชษฐวงศ์, ปรัชญาเบื้องต้น, หน้า 2.

¹⁸ เมธี บิลันธนานนท์, "อะไรคือปรัชญา" วิทยาสาร, ปีที่ 27, ฉบับที่ 37 (ตุลาคม, 2519), หน้า 47.

ข. ความหมายตามทัศนะของนักการศึกษา

ก. ความหมายตามรูปศัพท์

ความหมายตามรูปศัพท์ พิจารณาแยกได้เป็น 2 แนวคือ รูปศัพท์ภาษาอังกฤษ และรูปศัพท์ภาษาไทย

คำว่า "การศึกษา" ในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า Education คำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า Educere (ex + ducere) มีความหมายว่า ดึงออก (to draw out)¹⁹

นอกจากนี้ เจ เอ็ม ไพรซ์ (J.M. Price) ได้อธิบายว่า Education มาจาก Educere ซึ่งหมายถึงการหล่อหลอม (to nourish or nurture) education ตามความหมายจึงหมายถึงการให้อาหาร และการคำจุน มีลักษณะเป็นการนำเข้าสู่ตัวบุคคล มากกว่าการนำออก²⁰

ส่วนคำว่า "การศึกษา" ในภาษาไทยนั้นเป็นคำที่แผลงมาจากคำว่า ศึกษา ในภาษาสันสกฤตศึกษามาจากรากศัพท์ว่า ศก ในความหมายว่า สามารถ ซึ่งเมื่อกลายรูปมาเป็น ศัพท์ว่า ศึกษา จะมีความหมายว่า การเล่าเรียน การแสวงหาความรู้ ซึ่งตรงกับคำในภาษาบาลีว่า ลิกข ที่มีความหมายว่ายึดมั่นในวิทยา²¹

¹⁹Joseph T. Shepley, Dictionary of World Origin, (Boston : The Writer, 1970), P. 114.

²⁰J.M. Price, A Survey of Religions Education, (New York : Ronald Press, 1940), P. 13.

²¹วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 126.

ข. ความหมายตามทัศนะของนักการศึกษา

ได้มีนักการศึกษาให้ความหมายของการศึกษาไว้ต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้

เพลโต (Plato) ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่า

การศึกษาคือ เครื่องมือที่ผู้ปกครองประเทศใช้ในการเปลี่ยนแปลงนิสัยมนุษย์ เพื่อก่อให้เกิดรัฐที่มีความสามารถสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าพลเมืองมีการศึกษา เขาจะสามารถฝ่าฟัน ผ่านอุปสรรคต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีจะสามารถเผชิญเหตุฉุกเฉินต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ถ้าระบบการศึกษาดีแล้ว การพัฒนาปรับปรุงสิ่งใดก็ย่อมทำได้โดยง่าย แต่ถ้ารัฐทอดทิ้งการศึกษาเสียแล้ว ไม่ว่าจะรัฐจะกระทำการอันใดย่อมไม่บังเกิดผล"²²

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ผู้นำการศึกษาลัทธิพัฒนาการนิยม

(Progressivism) ซึ่งจะเน้นในเรื่องของปัจจุบันมากกว่าอนาคต ให้ความหมายไว้ว่า

"การศึกษาคือชีวิตในปัจจุบันไม่ใช่การเตรียมตัวเพื่อชีวิตในอนาคต การศึกษาคือประสบการณ์ และประสบการณ์ทางการศึกษาดังกล่าวควรจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นโลกบางด้าน ในความหมายใหม่นี้"²³

แวน คลีฟ มอร์ริส (Van Cleve Morris) อธิบายว่า "การศึกษาคือการพัฒนามนุษย์ในทุก ๆ ด้าน การพัฒนาดังกล่าวเป็นศิลป์ในการปรุงแต่งให้มนุษย์พัฒนาในด้านบุคลิกภาพและอุปนิสัยเพิ่มเติมจากที่ธรรมชาติให้ไว้แต่เดิม และการศึกษายังเป็นการร่วมมือกับธรรมชาติในแง่ที่ช่วยพัฒนาทักษะของมนุษย์ ให้มนุษย์มีการสัมพันธ์แห่งตน รู้จักตนเอง (Self-Realization) ศิขิน"²⁴

²²George H. Sabine, A History of Political Theory (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1966), P. 59-60. อ้างถึงใน ภิญโญ สาร, หลักการศึกษา, (กรุงเทพฯพมทานคร : สำนักพิมพ์สุภา, 2523), หน้า 13.

²³Arthur K. Ellis, et al, The Foundation of Education (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice - Hall, 1981), p. 85.

²⁴Van Cleve Morris, Philosophy and the American Shoold (Boston : Houghtion Mifflin Co., 1961), P. 4.

ราฟ คัมเบ็ลยู ไทเลอร์ (Ralph W. Tyler) ได้อธิบายว่า "การศึกษา
เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์"²⁵

เอ เอส เนลล์ (A.S. Neill) ได้กล่าวโดยสรุปไว้สั้น ๆ ว่า "การศึกษา
หมายถึง การเตรียมตัวเพื่อชีวิต"²⁶

สำหรับนักการศึกษาไทยก็ให้ความหมายของการศึกษาไว้หลากหลายเช่นกัน

วิจิตร ศรีสอ้าน ได้อธิบายถึงการศึกษาไว้ว่า "การศึกษาเป็นการพัฒนาบุคคล
เพื่อให้บรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง เป้าหมายถูกกำหนดขึ้นตามคุณค่าที่แต่ละคนยึดถือ ซึ่งมัก
จะแตกต่างกัน"²⁷

เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้อธิบายว่า

การศึกษา คือ การสร้างสมและถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ของมนุษย์เพื่อ
การแก้ปัญหา และยังให้เกิดความเจริญ การศึกษามีความจำเป็นต่อเนื้อเรื่องและ
ต้องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขระบบอยู่เสมอ การศึกษามีความหมายกว้างไกล และ
ลึกกว่าการเรียนหนังสือ และการไปโรงเรียน การศึกษาก่อให้เกิดความเจริญ
ทางพุทธปัญญา จิตใจ สังคม และพลานามัย การศึกษาคำเนินอยู่เป็นล่ำเป็นสัน
ในสถานศึกษา แต่การศึกษาส่วนใหญ่เกิดขึ้นนอกสถานศึกษา การศึกษามีใช้
การเรียนรู้เนื้อหาวิชา แต่เป็นการเรียนให้ได้ความคิด และระบบศึกษาที่ดี

²⁵Ralph W. Tyler, Basic Principles of Curriculum and Instruction
(Chicago : The University of Chicago Press, 1949), P. 5 - 6. อ้างถึงใน
เมธี บิลันธนานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2523),
หน้า 12.

²⁶A.S. Neill, Summer Hill : A Radical Approach to Child
Rearing (New York : Hart Publishing Co., 1960), P. 24.

²⁷วิจิตร ศรีสอ้าน, เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา เล่มที่ 2 หน่วยที่
6 - 10 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์การพิมพ์, 2523),
หน้า 18.

และการศึกษาเป็นการโน้มนำทำให้บุคคลเกิดความประจักษ์ใจ และพัฒนาความสามารถของคนทำอะไรได้มากกว่าการฝึกฝนเฉพาะอย่าง²⁸

สาโรช บัวศรี กล่าวว่า การศึกษา คือ ความเจริญงอกงามที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เนื่องจากได้รับประสบการณ์ที่เลือกเฟ้นแล้วอย่างดี²⁹

คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา อธิบายว่า การศึกษาเป็นการเสริมสร้างความรู้ ความดี ทักษะ และทัศนคติให้คนไทยรู้จักตนเอง รู้จักชีวิต เข้าใจสังคม และสิ่งแวดล้อมอันตนมีส่วนร่วมอยู่แล้ว นำความรู้ความเข้าใจมาใช้แก้ปัญหาและเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้นโดยกลมกลืนกับธรรมชาติ³⁰

วิทย์ วิทศเวทย์ กล่าวว่าอธิบายความหมายของการศึกษาว่า

เรามองการศึกษาได้ 2 แห่ง คือ แง่กว้างกับแง่แคบ โดยนัยแรกหมายถึง อิทธิพลทุกอย่างที่มีต่อชีวิต บุคลิกภาพ และความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ กำหนดโดยปัจจัยหลายอย่าง การศึกษาในแง่นี้ไม่มีวันสิ้นสุดตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกสิ่งที่หล่อหลอมร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความคิดของมนุษย์ล้วนอยู่ในกระบวนการศึกษาเป็นการศึกษาประสบการณ์ทั้งหมดของชีวิต ในแง่แคบ การศึกษาคือกระบวนการที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่ง โดยฝ่ายโรงเรียน หรือสถาบันสังคมอื่น ๆ อย่างจงใจ²⁹

²⁸ เอกวิทย์ ฌ ถกลาง, การศึกษา หนังสือชุดวรรณไวกรรม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 4.

²⁹ สาโรช บัวศรี, แนวคิดบางประการทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2514), หน้า 8.

³⁰ คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, แนวทางปฏิรูปการศึกษาสำหรับรัฐบาลในอนาคต (กรุงเทพมหานคร : สารสยามการพิมพ์, 2518), หน้า 30.

³¹ วิทย์ วิทศเวทย์, "ปรัชญาการศึกษา" ใน บทความทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527), หน้า 102.

พระราชวรมณี ได้อธิบายถึงการศึกษา โดยมองเป็น 3 แง่ คือ

1. มองในแง่สภาพที่เผชิญ การศึกษาคือ การแก้ปัญหาของมนุษย์หรือการทำให้ชีวิตแก้ปัญหาได้ ถ้าไม่มีปัญหา การศึกษาก็ไม่มี
2. มองในแง่สภาพที่ประสบผลการศึกษาคือ การทำให้ชีวิต
 - 2.1 แง่ลบ หลุดพ้นจากปัญหา ปราศจากสิ่งบีบบังคับขัดข้อง
 - 2.2 แง่บวก เข้าถึงสิ่งที่ตั้งงาม สิ่งทีประ เจริญหรือดีที่สุดชีวิตพึงได้ มีอิสรภาพสุขสมบูรณ์
3. มองในแง่ความสัมพันธ์ของชีวิตกับปัจจัยแวดล้อม การศึกษาคือ การทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากการต้องพึ่ง ต้องขึ้นต่อปัจจัยภายนอก มีความสมบูรณ์ในตัวเองมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ³²

จากความหมายของการศึกษาดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การศึกษาคือกระบวนการของการเรียนรู้ การพัฒนาผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ แก้ไขปัญหาได้ ดำรงชีวิตอยู่อย่าง เป็นสุข และสามารถทำให้สังคมได้พัฒนาด้วย

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา

ปรัชญามีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างมาก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ วิจิตร ศรีสอ้าน ได้กล่าวไว้ว่า

ปรัชญามุ่งศึกษาเรื่องจริงของชีวิต และจักรวาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อจะหาความจริงอันเป็นที่สุด ส่วนการศึกษานั้นมุ่งศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และวิธีการที่จะพัฒนาให้มีความเจริญงอกงาม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดี มีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน ทั้งปรัชญาและการศึกษามีจุดสนใจร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งก็คือ การกำหนดคุณค่าและความหมาย

³² พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์ 2525), หน้า 31 - 32.

ของชีวิตมนุษย์ ปรัชญาในแง่นี้จึงมีลักษณะเป็นทฤษฎีทางการศึกษา และ การศึกษาเป็นการนำเอาปรัชญาไปปฏิบัติให้เกิดผล³³

ศักดา ปรากฏ์ประธานพร กล่าวถึงความสัมพันธ์ของปรัชญากับการศึกษาไว้ว่า "ปรัชญากับการศึกษานั้นมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว เพราะ เมื่อเรามีทัศนะเกี่ยวกับ ความหมายของการศึกษาไปในทางใด เราก็ย่อมจะสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาไปในทางนั้น"³⁴

ปรัชญากับการศึกษามีความสัมพันธ์กันพอสรุปได้ดังนี้

1. ปรัชญาช่วยในการพิจารณากำหนด เป้าหมายของการศึกษา

ก. ปรัชญาช่วยชี้ให้เห็นว่า เป้าหมายของการศึกษาที่จะ เลือกนั้นสอดคล้อง กับข้อเท็จจริงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา ที่กำลังปรากฏอยู่ในสังคมหรือไม่ ถ้า เป้าหมายที่จะ เลือกขัดแย้งกับสิ่งเหล่านี้อย่างรุนแรง อะไรจะเกิดขึ้น

ข. เป้าหมายทางการศึกษาที่จะ เลือกนั้น ขัดแย้งกับเป้าหมายของกิจกรรม อื่น ๆ ของสังคมหรือไม่ โดยเฉพาะกิจกรรมทางการเมือง และสังคมถ้าไม่ขัดก็ไปกันได้ แต่ ถ้าขัดกันก็ต้องเลือกว่าจะตั้งเป้าหมายอันไหน หรือจะแก้ไขให้สอดคล้องกันอย่างไร

ค. เป้าหมายทางการศึกษาที่จะ เลือกนั้น สอดคล้องกับการมีชีวิตที่ดีหรือไม่ ปัญหาเหล่านี้ปรัชญาอาจเสนอความเห็น เพื่อประกอบการพิจารณาในการเลือกเป้าหมายทาง การศึกษา³⁵

2. ปรัชญาช่วยในการวิพากษ์ และวิเคราะห์เนื้อหาของปรัชญาทางการศึกษา ได้ดังนี้

³³ วิจิตร ศรีสอ้าน, เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา เล่มที่ 2 หน่วยที่ 6 - 10 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า 19.

³⁴ ศักดา ปรากฏ์ประธานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 38.

³⁵ วทย์ วิศทเวทย์, "ปรัชญาการศึกษา" ใน ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษา ของไทย, หน้า 27-33.

ก. ปรัชญาช่วยวิเคราะห์ข้อสมมุติฐานของการศึกษา การที่นักการศึกษามีความเห็นแตกต่างกัน เมื่อสืบสาวและดูสาเหตุของความแตกต่างให้ดีแล้ว ส่วนหนึ่งมักจะเกิดจากการยึดข้อสมมุติฐานที่ต่างกัน ถ้าหากจับประเด็นความแตกต่างได้แล้ว ก็จะทำให้ นักการศึกษา มีความมั่นใจในสมมุติฐานที่ตนยึดมากยิ่งขึ้น มีเหตุผลขึ้น

ข. ปรัชญาช่วยชี้ให้นักการศึกษา เห็นปัญหาทางการศึกษาชัดเจนขึ้น มีอยู่บ่อยครั้งที่เราพยายามแก้ปัญหาบางอย่างโดยไม่เข้าใจชัดเจนว่า ปัญหานั้นคืออะไร ปรัชญาอาจช่วยขยายความของคำถามให้ชัดเจนขึ้น ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องระหว่างปัญหาต่าง ๆ รวมทั้ง เสนอแนะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ต้องการจะแก้ โดยสรุป ปรัชญาไม่อาจตอบปัญหาได้ทั้งหมดเสมอไป แต่ช่วยให้ปัญหากระจ่างชัดขึ้น

ค. ปรัชญาช่วยขจัดความกำกวมของคำที่ใช้ในวงการศึกษา นักปรัชญากลุ่มภาษาวิเคราะห์จะพยายามแยกแยะให้เห็นว่าคำสำคัญ ๆ ที่ใช้ในวงการศึกษา มีความหมายได้ก็ความหมาย เช่น การนิยามความหมายของ "การศึกษา" นั้นอาจนิยามได้ 3 ลักษณะคือ

1) นิยามขึ้นเป็นการเฉพาะ สำหรับความหมายนี้ผู้นิยามต้องการใช้เป็นการเฉพาะตัวหรือเฉพาะแห่ง เช่น ในบทความนี้ผู้เขียนใช้คำว่า การศึกษา ในความหมายของการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นกิจกรรมของโรงเรียน

2) นิยามแบบพรรณนา เป็นการนิยามความหมายที่คนทั่วไปใช้ออยู่เช่น การศึกษาตามความเข้าใจของคนไทยโดยทั่วไป หมายถึง การเรียนหนังสือและการไปโรงเรียน

3) นิยามเพื่อชี้ทาง เป็นการนิยามความหมายอย่างที่เราควรจะเป็น เช่น ความเจริญงอกงาม³⁶

3. วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าวว่า ปรัชญาช่วยให้มองเห็นภาพรวมทางการศึกษาได้ดังนี้

ก. เป็นการเชื่อมโยงศาสตร์ทั้งหลายที่เกี่ยวกับการศึกษา ให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

³⁶ วิจิตร ศรีสอาน, เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา เล่มที่ 2 หน่วยที่

ข. เป็นการเชื่อมโยงศาสตร์ทั้งหลายเข้ากับประสบการณ์ด้านอื่น ๆ ของมนุษย์ทั้งหมด เป็นการหาความสอดคล้องของความรู้ทั้งหมดของมนุษยชาติ³⁷

1.4 ความหมายของปรัชญาการศึกษา

จากการที่ได้ศึกษาความหมายของคำว่า ปรัชญา และคำว่า การศึกษามาแล้ว พบว่ามีคนให้ความหมายของปรัชญาการศึกษาได้ต่าง ๆ กันดังนี้

คริสโตเฟอร์ เจ ลูคัส (Christopher J. Lucus) กล่าวว่า "ปรัชญาการศึกษาหมายถึง ความเชื่อ ความคิด หรือทักษะเกี่ยวกับการศึกษาที่โรงเรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาผู้เรียน"³⁸

ก๊อดเฟร ทอมสัน (Godfrey Thomson) ได้กล่าวว่า "ปรัชญาการศึกษา คือ ความพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอด แล้วพยายามให้ได้ความคิดที่สม เหตุสมผล และใช้ให้ได้ผลเกี่ยวกับการศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้"³⁹

จอร์จ เอฟ เนลเลอร์ (George F. Kneller) กล่าวว่า "ปรัชญาการศึกษา คือ การค้นหาความเข้าใจในเรื่องการศึกษาทั้งหมด การตีความหมายโดยไข่มโนทัศน์ทั่วไป ซึ่งจะช่วยแนะแนวทางในการเลือกจุดหมาย และนโยบายของการศึกษา"⁴⁰

³⁷วิทย์ วิเศษเวทย์, "ปรัชญากับการศึกษา" ใน ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาการศึกษาของไทย, หน้า 30 - 32.

³⁸Christopher J. Lucus, What is Philosophy of Education, p. 137.

³⁹Godfery Thomson, A Modern Philosophy of Education (London : George Allen and Unwin Ltd., 1929), p. 4.

⁴⁰George F. Kneller, Introduction to Philosophy of Education.

ซิดนีย์ ฮุก (Sidney Hook) กล่าวว่า "ปรัชญาการศึกษาคือ ทศนะคติและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา (Attitudes and Aims of Education) โดยระบบโรงเรียนซึ่งโรงเรียน และบุคลากรที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาผู้เรียนหรือให้การศึกษาแก่ผู้เรียน"⁴¹

สำหรับนักการศึกษาไทยก็ได้ให้ความหมายการศึกษาไว้หลายทัศนะเช่นกัน

สาโรช บัวศรี ได้กล่าวถึงความหมายของปรัชญาการศึกษาว่า "ปรัชญาการศึกษาคือ การนำเอาหลักการบางประการของปรัชญาอันเป็นแม่บทมาดัดแปลงให้เป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการศึกษา"⁴²

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กล่าวว่า "ปรัชญาการศึกษาคือ ความพยายามที่จะให้ความคิดที่ลงรอยเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้นให้สม เหตุสมผล และใช้ให้ได้ผลมากที่สุดเท่าที่จะทำได้"⁴³

ไพฑูรย์ ลินลารัตน์ กล่าวว่า "ปรัชญาการศึกษาคือ ความพยายามที่จะวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์และพิจารณาการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งทุกแง่ ทุกมุม ให้เข้าใจถึงแนวคิด

⁴¹Sidney Hook, "the Scope of Philosophy of Education," in What's Philosophy of Education, Christopher J. Lucas, ed. (London: The Macmillan Co., 1969), pp. 136 - 139.

⁴²สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาในประเทศไทย" ใน จุดยืนและทิศทางการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528), หน้า 3-5.

⁴³สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 4.

หลักความสำคัญ ความสัมพันธ์ และเหตุต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่อง และมีความหมาย
ต่อมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม"⁴⁴

วิจิตร ศรีสอาน กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา คือ จุดมุ่งหมายระบบความเชื่อ
หรือแนวความคิดที่แสดงออกมาในรูปของอุดมการณ์ หรืออุดมคติทำนองเดียวกันกับที่ใช้ในความหมาย
ของปรัชญาชีวิต ซึ่งหมายถึงอุดมการณ์ของชีวิต อุดมคติของชีวิต แนวทางการดำเนินชีวิต กล่าว
โดยสรุป ปรัชญาการศึกษา คือจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง"⁴⁵

จากความหมายของปรัชญาการศึกษาดังกล่าวข้างต้น แม้จะแตกต่างกันตามทัศนะของ
ผู้ให้ความหมาย แต่ก็อาจสรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษาคือ แนวความคิด หลักการหรือกฎเกณฑ์ที่
ใช้ในการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา นอกจากนี้ปรัชญาการศึกษายังพยายามวิเคราะห์
และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา เพื่อช่วยให้มองเห็นปัญหาของการศึกษาได้อย่างชัดเจน
อีกด้วย ดังนั้นปรัชญาการศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่งในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพราะปรัชญา
การศึกษาจะเป็นตัวตอบว่า การศึกษาคืออะไร การจัดการศึกษาเพื่อใคร และควรจัด
อย่างไร

1.5 ลัทธิปรัชญาการศึกษา

จากการที่มนุษย์มีแนวความคิดและความเชื่อไม่เหมือนกัน จึงทำให้มีลัทธิปรัชญา
การศึกษาอยู่มากมาย ปรัชญาการศึกษาในบางลัทธิอาศัยพื้นฐานแห่งความเชื่อมาจากปรัชญา
บริสุทธิ์เพียงลัทธิเดียว และบางปรัชญาการศึกษาอาจจะอาศัยพื้นฐานแห่งความเชื่อมาจากปรัชญา
บริสุทธิ์หลายลัทธิรวมกัน แล้วจัดเป็นระบบความคิดขึ้นมาใหม่

⁴⁴ไพฑูริย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 34.

⁴⁵วิจิตร ศรีสอาน "ปรัชญาการศึกษาชั้นอุดมศึกษา" ใน การพัฒนาการเรียน
การสอนระดับอุดมศึกษา, ไพฑูริย์ ลินลารัตน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 109.

จากการศึกษาค้นคว้าพอสรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษาแบ่งตามลักษณะที่มาได้ 3 ประเภทคือ

1. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดปรัชญาทั่วไปเป็นแม่บท เป็นการประยุกต์ปรัชญาทั่วไป มาใช้กับการศึกษา โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 5 ลัทธิ ดังนี้

- 1.1 ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม
- 1.2 ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยม
- 1.3 ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม
- 1.4 ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม
- 1.5 ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม⁴⁶

2. ปรัชญาการศึกษาที่มาจากความคิดของนักปรัชญาแต่ละคน เป็นพื้นฐานในการ ประยุกต์ใช้กับการศึกษา เช่น ระบบการศึกษาในหนังสืออุดมรัฐ (The Republic) ของ พลาโต (Plato) ระบบการศึกษาในหนังสืออิมิล (Emile) ของ จัง แจ็ค รูสโซ (Jean - Jacques Rousseau)⁴⁷ และพุทธปรัชญาการศึกษา⁴⁸ ของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

3. ปรัชญาการศึกษาที่ยึดการศึกษาเป็นแกนกลาง โดยการนำเอาระบบการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันมาวิเคราะห์รวมกับการพิจารณารากฐานทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม แล้วเสนอระบบการศึกษาใหม่ เพื่อจัดข้อบกพร่องของระบบการศึกษาปัจจุบัน เช่น ระบบ ปรัชญาการศึกษาของ ทีโอดอร์ บรามเมล (Theodore Brameld)⁴⁹ ที่เสนอให้นำวัฒนธรรม มาวิเคราะห์ร่วมด้วย

⁴⁶ Van Cleve Marris, Philosophy and American School, pp. 327-401.

⁴⁷ อ้างถึงใน ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาลับพื้นฐาน, หน้า 43.

⁴⁸ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 31 - 32.

⁴⁹ ดูรายละเอียดจาก Theodore Brameld, Philosophies of Education in Cultural Perspective (New York : The Dryden Press, 1958)

ในงานวิจัยฉบับนี้ จะกล่าวถึงปรัชญาการศึกษาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาแมบท 5 ลัทธิ และปรัชญาการศึกษาที่มาจากความคิดของนักปรัชญาอีก 1 ลัทธิคือ พุทธปรัชญาการศึกษา ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในวงการศึกษาทั่วไป และกำลังเป็นที่สนใจของนักการศึกษาไทยในปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยในแต่ละลัทธิจะกล่าวถึงความเป็นมา แนวคิดพื้นฐาน แนวคิดทางการศึกษา ความหมายการศึกษา จุดมุ่งหมายการศึกษา องค์ประกอบของการศึกษาได้แก่ หลักสูตร โรงเรียน ผู้สอน ผู้เรียน และกระบวนการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมได้เริ่มมีมาเป็นเวลายาวนานแล้วในอดีต แต่การก่อตั้งเป็นระบบนั้น เพิ่งจะเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา เมื่อประมาณปี ค.ศ. 1930 โดยมีนักการศึกษา และนักปรัชญาทั้งฝ่ายจิตนิยม และฝ่ายวัตถุนิยม ของอเมริกาที่มีทัศนะทางอนุรักษนิยม ได้รวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อพรรคที่จะต่อต้านความคิดของลัทธิประสพการณ์นิยม เพราะนักประสพการณ์นิยมแนะนำให้นักการศึกษาเลิกสอนหนังสือแบบเก่า ซึ่งเน้นการท่องจำมากเกินไปให้หันมานำเอาหลักการของประสพการณ์นิยมไปใช้ แต่นักสารัตถนิยมมีความวิตกกังวลและท้วงโยว่า การทำเช่นนั้นจะทำให้ขาดมาตรฐานการศึกษา และคนขาดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการนำไปปรับปรุงชีวิตของตนเอง ผู้นำในการก่อตั้งลัทธิปรัชญาสารัตถนิยมคือ วิลเลียม ซี แบกслі (William C. Bagley) และนักการศึกษาอื่น ๆ เช่น โทมัส บริกส์ (Thomas Briggs) เฟรดเดอริก บรีด (Frederick Breed) ไอแซค แอล แคนเดล (Isaac L. Kandel) และ เฮอร์แมน เอช ฮอห์น (Herman H. Horne) เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ได้ร่วมกันจัดตั้งเป็น "คณะกรรมการฝ่ายสารัตถนิยมเพื่อความก้าวหน้าทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกา" (The Essentialist Committee for the Advancement of American Education) ขึ้นในปี ค.ศ. 1938⁵⁰ และได้ออกวารสารของสมาคมชื่อ School and Society

⁵⁰Raymond F. Callahan, An Introduction to Education in American Society (New York : Alfred A. Knopf, 1961), pp. 351 - 361.

คณะกรรมการนี้ได้รับรองคำมาจนถึงปี ค.ศ. 1946 แต่ภายหลังที่ William C. Bagley ถึงแก่กรรมไปแล้ว กิจกรรมของคณะกรรมการนี้ก็ซบเซาลงไป แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สภารัตถนิยมกลับมาได้รับความสนใจจากประชาชนอย่างมากมาย เพราะคอนันคนอเมริกันระแวงภัยจากเผด็จการคอมมิวนิสต์มาก โดยเฉพาะจากไซเวียตรูสเซีย⁵¹

แนวความคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมิได้มีแนวคิดมาจากปรัชญาบริสุทธิ์ลัทธิใดลัทธิหนึ่งโดยเฉพาะ แต่พอจะกล่าวได้ว่า รากฐานแนวคิดของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมาจากแนวคิดทางปรัชญาบริสุทธิ์ 2 ฝ่ายคือ จิตนิยมและวัตถุนิยม⁵²

คำว่า Essentialism นั้นเป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า Essentia ซึ่งหมายถึงสาระแก่นสารที่จำเป็นหรือเนื้อหาที่เป็นหลักสำคัญ (Essence) ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมนี้เป็นลัทธิที่มีความสนใจในเนื้อหาที่ได้มาจากมรดกทางวัฒนธรรม เช่น ความรู้ ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม คุณคคติของสังคม และอื่น ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะได้รับการกลั่นกรองมาแล้วเป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตที่ยาวนาน⁵³ ถ้าจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คงของเดิมเอาไว้เป็นหลักสำคัญ จากลักษณะดังกล่าวนี้ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมจึงถือได้ว่าเป็น "แนวทางที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรม" (A conservative road to culture)⁵⁴

⁵¹ สักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 76.

⁵² บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 237.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 237.

⁵⁴ Theodore Brameld, Philosophies of Education in Cultural Perspective (New York : The Dryden Press, 1958), p. 203.

แนวความคิดทางการศึกษา

ความหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เชื่อว่า การศึกษาที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงรักษา และพัฒนาสิ่งที่ เป็นสาร์ตละของสังคม คือมรดกทางวัฒนธรรมไว้ได้นั้น จะต้องมุ่งพัฒนา ความเจริญทางด้านสติปัญญา ซึ่ง เน้นความสามารถในด้านความจำ ความสามารถในการคิด และมีระเบียบวินัย

ดังนั้นความหมายของการศึกษาในปรัชญานี้คือ การอบรมให้บุคคลมีปัญญา และจริยธรรมตามที่สังคม เห็นว่าถูกต้อง ดีงาม รวมทั้งการทำนุบำรุงและถ่ายทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง โดยมีให้สูญหายหรือถูกทำลายลงไป⁵⁵

จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมแยกได้ 2 ระดับคือ ในระดับมหภาค (Macro Level) หรือระดับกว้าง มุ่งที่จะถ่ายยอคมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่ง จะมีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และวิถีทางของเหตุการณ์ต่าง ๆ ของสังคมให้เป็นระเบียบ และอีกระดับหนึ่งคือ ระดับจุลภาค (Micro Level) หรือระดับแคบ มุ่งที่จะพัฒนาสติปัญญา และคุณวินัยของมนุษย์ให้มีความ เฉลียวฉลาด และมีความประพฤติดีงาม⁵⁶

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรตามแนวทางปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ เป็นหลักสูตรแบบยึด เนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง (Subject - Matter Center) และหลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (Broad - Field Curriculum) ครูและผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้คัดเลือก และสรรหาเนื้อหาในหลักสูตร รวมทั้งทำการร่างหลักสูตร แบบแผนของหลักสูตรจึง เป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ เพราะ เป็นสิ่งซึ่ง

⁵⁵ บรรจง จันทรสา, ปรัชญากับการศึกษา, หน้า 237.

⁵⁶ ศักดา ปรางค์ประธานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 84.

ควรรักษาให้ได้มาตรฐานอันเดียวกัน เนื้อหาที่เสนอไว้ได้แก่ ความรู้พื้นฐาน เช่น ภาษา ประวัติศาสตร์ คำนวณ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะ ค่านิยม และวัฒนธรรมทางสังคม⁵⁷

โรงเรียน

โรงเรียนตามแนวของปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ จะมีฐานะเป็นเครื่องมือของสังคมเพื่อการเรียนรู้ และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ของสังคม ถือว่าการเรียนรู้ไม่ได้เน้นที่จะนำเนื้อหาไปใช้ในทันทีทันใด แต่มุ่งให้รู้ให้เข้าใจ จดจำ และนำไปใช้ได้ภายหลัง จึงให้เรียนเรื่องของสังคม โดยเฉพาะกฎเกณฑ์ ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ จากโรงเรียนและโรงเรียนก็พยายามจะให้ผู้เรียน เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี บทบาทของโรงเรียนในปรัชญานี้เป็นบทบาทที่ตามสังคม สังคมมอบหมายอะไรก็ให้ทำไปตามนั้น ไม่มีการแนะนำ หรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใดให้กับสังคมมีหน้าที่เพียงแต่ถ่ายทอดวัฒนธรรมและรักษาไว้เท่านั้น⁵⁸ ฉะนั้นโรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศทางการศึกษาให้เหมาะสมแก่การพัฒนาสติปัญญา จริยธรรม และการถ่ายทอดวัฒนธรรม⁵⁷

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ เชื่อว่าการศึกษาต้องมาจากครู ไม่ใช่จากผู้เรียน เพราะครู เป็นผู้กำหนดตัดสินและดำเนินการ เกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด ผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้ การเรียนการสอนช่วยให้ผู้เรียน เจริญเติบโต และพัฒนาไปสู่โลกของผู้ใหญ่โดยมีครูเป็นสื่อกลาง บทบาทของครูพอจะสรุปได้ดังนี้

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

⁵⁸ Robert E. Mason, Contemporary Educational Theory (New York : David McKay, 1922), p. 47.

⁵⁹ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 85.

1. ครูเป็นผู้รู้เนื้อหาที่ถูกต้องที่สุดในห้องเรียน
2. ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียน

ดีที่สุด

3. ครูเป็นผู้นำของห้องเรียน และถือว่าเป็นผู้นำที่ฉลาดรอบรู้
4. ครูเป็นผู้กำหนดมาตรฐานว่าการเรียนรู้จะเรียนได้มากน้อยแค่ไหน

เพียงใด

5. ครูเป็นผู้ตัดสินว่า ผู้เรียน เรียนรู้ไปมากน้อยแค่ไหนแล้ว
6. ครูเป็นแบบแผนและแม่พิมพ์ของการศึกษา⁶⁰

ผู้เรียน

ผู้เรียนในปรัชญานี้ เป็นผู้สืบทอดค่านิยมไว้และสืบท่อให้คนรุ่นหลังต่อไป การให้การศึกษาแก่ผู้เรียนจะต้องไปตามแนวทางที่ผู้ใหญ่หรือสังคม หรือครูกำหนดไว้ นักเรียนจึงมีหน้าที่ทำตามคำสั่งครู เป็นผู้รับ ผู้ฟัง และทำความเข้าใจกับเนื้อหาต่าง ๆ ที่ครูกำหนดไว้ให้เพื่อจะได้ เข้าใจ จดจำ และนำไปถ่ายทอดต่อไป ดังนั้นผู้เรียนจึงเป็นบุคคลสำคัญ โดยเหตุนี้ สถาบันการศึกษาจึงควรจะให้ความสนใจผู้เรียน เป็นพิเศษ⁶¹

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวของปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ ขึ้นอยู่กับครูเป็นสำคัญ (Teacher - Centered Approach) คือ ครูจะเป็นผู้อธิบาย ชี้แจงให้ผู้เรียน เข้าใจตามที่ได้ วิธีเรียนการสอนเน้นการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก การถามตอบในห้องเรียน เป็นการถามตอบเพื่อการทำความเข้าใจเป็นใหญ่ ไม่ใช่การแลกเปลี่ยนความเห็นหรือโต้แย้ง การสอนเน้นภาคทฤษฎีมากกว่าภาคปฏิบัติ ในการสอนจะคำนึงถึงมาตรฐานทางวิชาการมากกว่าความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสนใจและพอใจของผู้เรียนไม่ใช่สิ่งที่ควรเน้น นอกจากนี้การจัดห้องเรียนก็ต้องมีแบบแผนที่ชัดเจน เป็นห้องสี่เหลี่ยม ที่นั่งเรียนเป็นแถว ครูอยู่หน้าห้องเรียน การจัด เวลาเรียนมีตารางสอนแน่นอนตามเวลาตายตัว การยึดหยุ่นมิได้

⁶⁰ไพฑูริย์ ลินลาร์ตัน ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 66.

⁶¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-67.

บ้าง แต่ครูเป็นผู้กำหนดเอง⁶²

ปรัชญาการศึกษาานิรันดรนิยม (Perennialism)

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาานิรันดรนิยม เกิดขึ้นในเวลาที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังมีการพัฒนาอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ และ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ขึ้น โดยเฉพาะในประเทศทางตะวันตกซึ่งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ประเทศต่าง ๆ รับเอามาใช้นั้นจะก่อให้เกิดการแข่งขันทางการค้าอย่างไม่เป็นธรรม มีการเอาผิดเอาเปรียบ ระบบครอบครัวเริ่มไม่มั่นคง พ่อแม่ต้องออกทำงานนอกบ้าน ลูกขาดความอบอุ่น ไม่มีคนคอยดูแล เกิดปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนในด้านก่อนความรุนแรง และที่สำคัญที่สุดคือ มนุษย์เริ่มเสียความเป็นมนุษย์ไปทีละน้อยให้กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี⁶³ เป็นเหตุให้สิ่งดีงามทางอารยธรรมและทางวัฒนธรรมทั้งหลายเสื่อมทรมลงไป ขณะเดียวกันก็มองเห็นว่า แนวทางดำเนินชีวิตที่ดีงามตามแบบอย่างของอารยธรรมในสมัยกลาง (ระหว่างศตวรรษที่ 13 - 15) เป็นแบบอย่างที่ดีงามไม่เสื่อมสลาย นักการศึกษาฝ่ายนี้จึงมีแนวความคิดที่จะกลับไปยึดถือความเชื่อเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ความรู้ ค่านิยม และวัฒนธรรมตามแบบของสมัยกลาง นักปรัชญาและนักการศึกษาที่เป็นผู้นำของปรัชญาลัทธินี้คือ โรเบิร์ต เอ็ม ฮัทชินส์ (Robert M. Hutchins) มอร์ทิเมอร์ เจ. แอดเลอร์ (Mortimer J. Adler) ซึ่งเป็นผู้นำทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกา และเซอร์ ริชาร์ด ลิฟริงสโตน (Sir Richard Livingstone) นักปรัชญาชาวอังกฤษ เป็นต้น⁶⁴

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาานิรันดรนิยม มีรากฐานมาจากปรัชญาบริสุทธิ์ 2 ฝ่าย คือ

⁶² ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 67 - 68.

⁶³ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 95.

⁶⁴ บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 241.

จิตนิยม (Idealism) และวัตถุนิยม (Realism) ผสมกันโดยทั่วไปปรัชญาการศึกษา ลัทธินี้ แบ่งแนวการศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก เป็นลักษณะของปรัชญาที่เน้นหนักในเรื่องของเหตุผลและสติปัญญา ซึ่งความรู้ที่ได้นั้นได้มาจากการคิดหาเหตุผลทั้งสิ้น ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง แต่อีกลักษณะหนึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง เป็นแนวคิดของกลุ่มศาสนานิกายคาทอลิก (Catholic Church) ที่สัมพันธ์เรื่องของศาสนา เข้ากับเหตุผล⁶⁵

คำว่า Perennialism หรือนิรันดร แปลว่า คงอยู่ตลอดไปไม่เปลี่ยนแปลง ลัทธินี้มีความ เชื่อว่าทุกสิ่งในโลกนี้มีแบบแผนที่เป็นสากล และเป็นนิรันดรคือ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของกาลเวลาและปัจจัยอื่น ๆ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันต่างก็มีธรรมชาติที่เหมือนกัน ดังนั้นหลักสำคัญที่เป็นพื้นฐานของการศึกษา เช่น ชีวิตที่ดีมนุษย์แสวงหา หลักศีลธรรมที่มนุษย์ควรจะรู้และการศึกษาที่มนุษย์ควรจะได้รับ จึงมีลักษณะคงที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง และเหมือนกันหมดไม่ว่าในยุคใดหรือสถานที่ใด⁶⁶

ความ เชื่อพื้นฐานของปรัชญาศึกษานิรันดรนิยม มีดังนี้

1. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและจิตใจบริสุทธิ์ มนุษย์มีความดีอยู่ในตนเองและเป็นผู้ที่สนใจต่อศาสนาแต่กำเนิดแล้ว
2. พื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์เหมือนกันทุกกาลและเทศะ แม้สภาพแวดล้อมจะแตกต่างกันหรือ เปลี่ยนแปรไป ความจริงย่อม เหมือนกันทุกหนทุกแห่ง
3. สิ่งที่สำคัญที่สุดของมนุษย์คือ สติปัญญาและความมีอิสระ
4. มนุษย์มีความจำเป็นในการสืบทอดวัฒนธรรม⁶⁷

⁶⁵ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 71.

⁶⁶Robert M. Hutchins, The Higher Learning in America (New Haven Conn: Yale University Press, 1976), p. 66.

⁶⁷กิติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1, หน้า 86.

แนวคิดทางการศึกษา

ความหมายของการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มีความเชื่อว่า การที่จะสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์นั้น การศึกษาต้องทำให้เขาตระหนัก รู้จัก และเข้าใจธรรมชาติของตนเอง และเชื่อว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดของธรรมชาติมนุษย์คือ ความสามารถในการใช้เหตุผล ความมีเหตุผล (Rationality) เป็นลักษณะสูงสุดของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องใช้ความมี เหตุผลนั้น เป็น เครื่องมือคอยควบคุมสัญชาตญาณตามธรรมชาติอัน เป็นอำนาจฝ่ายต่ำของคน เพื่อจะได้บรรลุ ถึงจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตที่ได้เลือกสรร⁶⁸

ดังนั้นการศึกษาจึงควรหาทางที่จะช่วยให้เด็กแต่ละคนปรับตัวให้ เข้ากับความจริง มีใช้สอน เพื่อให้คนปรับตัวเข้ากับสังคม การปรับตัวเข้ากับความจริงนั้น เป็น จุดหมายปลายทางของการเรียน⁶⁹

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้คน เป็นคนที่สมบูรณ์ เป็นคนแท้จริงซึ่งการสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์เต็มทีนั้น จะต้องทำให้เขารู้จัก และ เข้าใจตนเอง เนื่องจากมนุษย์มีพลังธรรมชาติอยู่ภายใน การศึกษาก็ควรส่งเสริมให้พัฒนาพลัง ธรรมชาติอย่างเต็มที่ พลังธรรมชาติในที่นี้คือ สติปัญญา ถ้าสติปัญญาได้รับการขัด เกลา และ พัฒนาอย่างดีแล้ว มนุษย์ก็จะทำอะไรอย่างมีเหตุผล เป้าหมายของการศึกษาจึงควร เป็นไป เพื่อการพัฒนาคุณสมบัติในเชิงสติปัญญาและ เหตุผลในตัวมนุษย์⁷⁰

⁶⁸ บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 242.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 242.

⁷⁰ ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 71-72.

จุดมุ่งหมายการศึกษาอาจสรุปได้ดังนี้ คือ

1. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักและทำความเข้าใจกับตนเองให้มากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของ เหตุผลและสติปัญญา
2. มุ่งพัฒนาสติปัญญาและ เหตุผลในตัวมนุษย์ให้ดีขึ้น⁷¹

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรตามแนวปรัชการศึกษาลัทธินี้จะถูกกำหนดขึ้นโดยผู้รู้ หรือผู้เชี่ยวชาญการจัดเนื้อหาตามลำดับก่อนหลังของความถูกต้องทางวิชาการในสาขา เป็นหลักสูตรที่เรียกกันว่า หลักสูตรศิลปศาสตร์ (Liberal Arts Curricullum) หรือในบางครั้งก็เรียกว่า เสรีศึกษา (Liberal Education)⁷² ซึ่งเป็นเรื่องของการอ่าน การฟัง การพูด การเขียน หลักสูตรแนวนี้จะเน้นการฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นผู้รู้จักใช้สติปัญญา เหตุผล เป็นการให้ความรู้กว้าง ๆ ที่จะนำไปประยุกต์ใช้สถานการณ์ต่าง ๆ การจัดหลักสูตร ไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องวิชาชีพ เพราะเห็นว่าเป็นวิชาที่สอนเทคนิคการกระทำ ไม่ได้สอนให้ใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แต่เป็นการเน้นทักษะมากกว่าทฤษฎี ทำให้มีความรู้แคบ และเป็นวิชาที่ไม่มีความ เป็นนิรันดร สำหรับหลักสูตรในระดับอุดมศึกษา เน้นการศึกษาในเรื่องของ สติปัญญา เหตุผลได้แก่ วิชาในหมวดการศึกษาทั่วไป (General Education) ส่วนในระดับมัธยมนั้นจะ เน้นหลักสูตรที่เตรียม เพื่อการศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นสำคัญ ส่วนระดับ ประถมศึกษานั้นเน้นในด้าน การอ่าน การเขียน และการใช้เหตุผล⁷³

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71-72.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

⁷³ G. Max Wingo, Philosophy of Education : An Introduction. (Lexington, Mass : Dc. Heat and Co, 1974), p. 258.

โรงเรียน

โรงเรียนในปรัชญาการศึกษาลัทธินี้จะไม่มีผลโดยตรงต่อสังคม เพราะว่าเน้นที่การพัฒนาด้วยบุคคลมากกว่าที่จะพัฒนาสังคม เมื่อบุคคลมีการพัฒนาเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมที่จะทำให้สังคมนั้นติดตามไปด้วยจุดลูกโซ่ ดังนั้นโรงเรียนตามแนวคิดของปรัชญานี้จึงเปรียบเสมือนเป็นสื่อกลางที่จะนำผู้เรียนไปสู่สังคมนั้น ค่านิยม และวัฒนธรรมอันดีงาม สำหรับผลโดยอ้อมจะมีต่อการสร้างบรรยากาศและการจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมให้นิยมเรื่องของเหตุผลและสติปัญญา⁷⁴

ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เชื่อว่าเด็กเป็นผู้มีเหตุผลและมีชีวิต วิญญาณ ดังนั้นครูจึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้รักษาวินัยทางจิต และเป็นผู้นำทางวิญญาณ (Mental disciplinarian and spritual leader) ของเด็กทุกคน นอกจากนี้ครูยังเป็นผู้ดูแลไม่ใช่ผู้รับผิดชอบที่ป้อนความรู้ให้กับผู้เรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องถือว่าผู้เรียนมีความสามารถอยู่บ้างแล้ว ผู้สอนจึงเพิ่มบทบาทในกิจกรรม เป็นผู้สร้างบรรยากาศและเป็นผู้เสนอความรู้ข้อคิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาความคิด และสติปัญญาของผู้เรียน ครูในบทบาทนี้จึงควรเป็นผู้นำทางสติปัญญา มีความคิดความอ่านสูง มีความรู้กว้าง และมีความสามารถในการถกเถียงอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น⁷⁵

ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้เชื่อว่า ผู้เรียนโดยธรรมชาตินั้น เป็นผู้มีความคิด มีสติปัญญา มีศักยภาพอยู่ในตัวเอง ถือว่าผู้เรียนมีความสนใจใคร่รู้ใคร่เรียนอยู่แล้ว ดังที่อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า "All men by nature desire to know"⁷⁶

⁷⁴ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 76.

⁷⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

⁷⁶สุภร ศรีแสน, ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : อภิชาติการพิมพ์, 2522), หน้า 94.

ฉะนั้นการให้การศึกษาก็ต้องพัฒนาในสิ่งที่ผู้เรียนมีอยู่แล้วอย่างเต็มที่ โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล ฝึกฝนคุณสมบัติที่มีอยู่โดยการสอนและการแนะนำของครู ถือว่าความรู้ไม่ว่าอยู่ที่ไหนก็เหมือนกันหมด การเรียนรู้หรือสติปัญญาจะเกิดขึ้นได้ดี ก็ด้วยการฝึกฝนของเด็กเองด้วย เด็กจึงมีบทบาทในการเรียนมากเท่า ๆ กัน หรือมากกว่าครู และเป็นลักษณะของการถกเถียงแลกเปลี่ยน อภิปรายกับครูแต่ภายใต้การแนะนำของครู⁷⁷

กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวของปรัชญาการศึกษาลัทธินียิตหลัก

"สมรรถภาพในการคิดอย่างมีเหตุผล" (Faculty of Reason) และใช้การศึกษาพัฒนาสิ่งนี้ก่อนสิ่งอื่น⁷⁸ เชื่อว่า สมรรถภาพของมนุษย์นั้นทำหน้าที่ใหญ่ ๆ อยู่ 3 ประการคือ หน้าที่เกี่ยวกับด้านเหตุผล (Reason) ด้านความจำ (Memory) และด้านความตั้งใจหรือเจตจำนง (Will) ดังนั้นการเรียนการสอนจึง เน้นหนักที่การกระตุ้นและหนุนให้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเอง ได้พัฒนา และมีความสมบูรณ์เต็มที่ วิธีการสอนจึงเป็นการถกเถียง อภิปราย การใช้เหตุผล สติปัญญาโต้แย้งกัน ผู้สอนจะมีบทบาทในการนำอภิปราย ดังประเด็นสำหรับข้อถกเถียงและตั้งปัญหาให้ผู้เรียนตอบหรืออภิปราย คอยช่วย ชี้แจง หรือสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิด และสติปัญญาของตนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้⁷⁹

ปัญหาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม เกิดขึ้นในช่วงที่สหรัฐอเมริกาเริ่มมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมมากขึ้น จะมีคนส่วนหนึ่งที่มีความร่ำรวยอย่างมหาศาล ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งกำลังตกอยู่ในสภาพแร้นแค้น ไร้การเหลียวแล

⁷⁷ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 74.

⁷⁸บรรจง จันทรสภา, ปรัชญากับการศึกษา, หน้า 163.

⁷⁹ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 75.

จากรัฐบาลและสังคม ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ เกิดขึ้นมาเพื่อที่จะต่อต้านแนวคิดและวิธีการศึกษาแบบเดิมที่ เน้นแต่เนื้อหา ส่วนท่องจำ คัดขาดโรงเรียนออกจากสังคม ไม่คำนึงถึงความสนใจของเด็กและพัฒนาเด็กแต่เพียงสติปัญญาเท่านั้น⁸⁰ ทำให้ผู้เรียนขาดความริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง และอีกอย่างหนึ่ง เกิดขึ้น เพราะความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีใหม่ ๆ ความนิยมในประชาธิปไตย และพัฒนาการใหม่ ๆ ทางจิตวิทยาการเรียนรู้⁸¹

ฟรานซิส ดับเบิลยู พาร์คเกอร์ (Francis W. Parker) เน้นแนวคิดของการนำปรัชญานี้มาใช้ในสหรัฐอเมริกา เขาได้จัดการศึกษาแผนใหม่ (New Education) ขึ้นโดยการรวมวิชาการต่าง ๆ เข้าด้วยกันเรียนจากรูปธรรมไปทานามธรรม นอกจากนี้เขายังเสนอให้มีการปฏิรูประบบโรงเรียนเสียใหม่เมื่อ ค.ศ. 1870 เพราะเห็นว่าการเรียนแบบเก่าเข้มงวดเรื่องระเบียบวินัย บรรยากาศการเรียนเฉื่อยชา และการศึกษาไม่มีจุดยืนที่แน่นอน แต่การศึกษาในแนวคิดนี้ยังไม่เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป ต่อมาศตวรรษที่ 20 จอห์น ดูย (John Dewey) ได้นำแนวคิดนี้มาขยายต่อโดยประยุกต์แนวคิดของปรัชญาลัทธิปฏิบัตินิยม (Pragmatism) เข้าไปจึงได้เกิดเป็นปรัชญาการศึกษาแบบที่พัฒนาการนิยมขึ้น และได้เริ่มงานเขียนชิ้นแรกคือ School of Tomorrow ซึ่งตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1915⁸² เป็นงานที่ได้รับความนิยมและมีผู้สนับสนุนแนวคิดตามปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มาก และได้จัดตั้งสมาคมการศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education Association) ขึ้นในปี ค.ศ. 1919 โดยกลุ่มนักการศึกษาที่มีชื่อเสียง เช่น วิลเลียม เอช คิลแพททริก (William H. Kilpatrick) จอร์จ เคานท์ (George Counts) และฮาโรลด์ รักก์ (Harold Rugg) เป็นต้น นักการศึกษากลุ่มนี้ได้ดำเนินการจัดทำ "หลักสูตรการศึกษาเพื่อชีวิต" (The Life - Centered Curriculum) ขึ้นในโรงเรียนต่าง ๆ เริ่มด้วยการใช้ใน

⁸⁰G. Max Wingo, Philosophies of Education, p. 15.

⁸¹ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 81.

⁸²George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, p. 47.

โรงเรียนราษฎร์ก่อนแล้วจึงกระจายกว้างออกไปใช้ในโรงเรียนของท้องถิ่น⁸³ ในปี ค.ศ. 1938 เกิดการขัดแย้งกันมากระหว่างนักการศึกษาที่นิยมปรัชญาสารัตถนิยมกับนักการศึกษาที่นิยมปรัชญาพัฒนาการนิยม ประกอบกับปัญหาของโลกในระหว่างสงครามโลก (1941 - 1945) และหลังสงครามโลกทำให้คนทั่วไปหันกลับไปหาปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมากขึ้น มีผลทำให้การศึกษาแบบพัฒนาการถูกโจมตีมากในปี ค.ศ. 1955 สมาคมการศึกษาพัฒนาการก็ยกเลิกไป⁸⁴ แต่แนวคิดนี้ก็ยังคงแพร่หลายในสหรัฐอเมริกาจนถึงปัจจุบัน⁸⁵

แนวความคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการ มีพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ซึ่งเชื่อว่าชีวิตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอ และอยู่ในโลกที่มีความเปลี่ยนแปลง ความรู้ความจริงสูงสุดไม่มี หรือไม่แน่นอน ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา นักปฏิบัตินิยมเชื่อว่า มนุษย์เป็นผลิตผลอันยาวนานของวิวัฒนาการ และกำลังวิวัฒนาการต่อไปอีกเรื่อย ๆ มนุษย์มีอิสระเสรี มิได้อยู่ภายใต้การลิขิตของผู้ใด และมีศักยภาพที่จะพัฒนาตัวเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก⁸⁶

คำว่า พิพัฒนา หรือ Progressive หมายถึง ความก้าวหน้าเปลี่ยนแปลง สภาวะที่แท้จริงมิได้อยู่หนึ่ง ไม่คงที่หากแต่เปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การศึกษาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ก็ควรจะต้องเปลี่ยนสภาพไปด้วยเมื่อถึงคราวจำเป็น วิธีการทางการศึกษาควรได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับกาลเวลา และภาวะแวดล้อมอยู่เสมอ การศึกษามิใช่จะสอนให้คนยึดมั่นในความจริง ความรู้และค่านิยมที่คงที่ หรือถูกกำหนดให้ตายตัว หากจะต้องหาทางปรับปรุงการศึกษาเพื่อเป็นหนทางนำไปสู่การค้นพบ

⁸³ ภิญโญ สาร, หลักบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครูสภา, 2526), หน้า 103.

⁸⁴ Robert E. Mason, Contemporary Educational Theory, p. 66.

⁸⁵ กิติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษาเล่ม 1, หน้า 88.

⁸⁶ สักดา ปรารักษ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 57.

ความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ⁸⁷ ดังนั้นปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการจึงได้ชื่อว่า "หนทางแห่งความมีอิสระเสรีที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงวัฒนธรรมและสังคม" (A liberal road to culture)⁸⁸

แนวคิดทางการศึกษา

ความหมายการศึกษา

การศึกษา คือ ชีวิตและความเจริญงอกงาม (Life and Growth) ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้จะไม่มุ่งพัฒนาทางกายเท่านั้น แต่จะคำนึงถึงจิตใจของผู้เรียนด้วย บรรดากิจกรรมทุกอย่างทางการศึกษาต้องเป็นกิจกรรมผสมที่มุ่งพัฒนา ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา พร้อม ๆ กันไป ไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อให้ชีวิตสมบูรณ์ทั้งกาย ใจ และปัญญา ลักษณะของกิจกรรมต้องเป็นการจัดแบบวิวัฒนาการค่อยเป็นค่อยไป (Evolution) ผู้เรียนควรจะได้เรียนรู้ในสิ่งที่เหมาะสมแก่วัยของเขา และสิ่งที่จัดให้ผู้เรียน เรียนนั้นควรจะเป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ผู้เรียนสามารถ เข้าใจปัญหาชีวิต และสังคมในปัจจุบันและหาทางปรับตัวให้เข้ากับภาวะที่เป็นจริงในปัจจุบัน⁸⁹

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม เน้นที่เรื่องของการเปลี่ยนแปลง และอยู่ในโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงด้วย ฉะนั้นวัตถุประสงค์ของการเรียน ในแต่ละครั้งก็เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง

⁸⁷ บรรจง จันทรสา, ปรัชญากับการศึกษา, หน้า 244.

⁸⁸ Theodore Brameld, Philosophies of Education in Cultural Perspective, pp. 90-92.

⁸⁹ George F. Kneller, Introduction to Philosophy of Education, pp. 48-53.

จุดมุ่งหมายการศึกษาในปรัชญาที่พอสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา
ควบคู่กันไป
2. มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสนใจ ความถนัด และความสามารถ
ของผู้เรียน
3. ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียน
4. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง และสังคม เพื่อจะได้ปรับตัวเข้ากับสังคมได้
อย่างมีความสุข ไม่ว่าจะสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตามจะต้องรู้จักแก้ปัญหาได้⁹⁰

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรในปรัชญาการศึกษาหลักที่นี้เป็นหลักสูตร Child - Centered Curriculum หรือ Activity - Centered Curriculum เป็นหลักสูตรที่เน้นประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ⁹¹ ซึ่งประสบการณ์นั้นควรเป็นประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับสังคม หลักสูตรจะต้องไม่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า ถ้าเห็นว่าประสบการณ์ใดที่เป็นชีวิตจริงในปัจจุบันที่ควรเรียนรู้ก็เอามาสอนทันที หลักสูตรจึงครอบคลุมชีวิตประจำวันทุกรูปแบบ อันได้แก่ การปฏิบัติกรต่าง ๆ ในทางสังคม ศิลปกรรม อาชีพ สุนทรียศาสตร์ และในการแก้ปัญหาพร้อม ๆ กันไป โดยถือว่าการเรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้ประสบการณ์หลาย ๆ อย่าง หลักสูตรจึงเป็นหลักสูตรกว้าง (Broad fields) คือให้มีวิชาคณิตศาสตร์ทั่วไป วิทยาศาสตร์ทั่วไป ภาษาทั่วไป และอื่น ๆ ที่ไม่เน้นวิชาการเฉพาะอย่าง นอกจากนี้หลักสูตรไม่ได้จัดให้เรียนเป็นรายวิชา แต่จัดสอนเป็น "หน่วยการงาน" (Units of work) ตามลักษณะโครงสร้างวัตถุประสงค์

⁹⁰ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 82 - 83.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

ของสังคม⁹²

โรงเรียน

ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มีความเชื่อว่า การศึกษาไม่ใช่การเตรียมตัวเพื่อชีวิต แต่คือชีวิตและสังคม⁹³ และถือว่าโรงเรียนคือแบบจำลองของสังคม แต่เนื่องจากสังคมจริงนั้นมีความสลับซับซ้อนมาก โรงเรียนจึงจำลองเฉพาะแบบที่ดั่งงามของชีวิตและประสบการณ์ในสังคมเท่านั้น โดยจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม ซึ่งเริ่มจากการเรียนรู้พื้นฐานของสังคม ลักษณะอื่น ๆ ของสังคมต่อไป โรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย โดยให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ มีความพร้อม มีความรู้จักและเข้าใจสังคมอย่างดีพอไปปรับปรุงและพัฒนาสังคมได้⁹⁴ นอกจากนี้โรงเรียนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความร่วมมือกันไม่ใช่เกิดการแข่งขัน⁹⁵

ผู้สอน

บทบาทของครูตามปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ไม่ใช่เป็นผู้บงการหรือออกคำสั่ง เป็นเพียงผู้คอยแนะแนวทาง และให้คำปรึกษาให้ผู้เรียน เรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งบทบาทของครูในปรัชญานี้สรุปได้ดังนี้

⁹² ภิญโญ สารธร, หลักการการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ครูสภา, 2521), หน้า 107.

⁹³ George F. Kneller, "Contemporary Educational Theories" in Foundation of Education, 3d ed, ed George F. Kneller (New York : John Willey and Son , 1971), p. 230.

⁹⁴ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาฉบับพื้นฐาน, หน้า 64 - 65.

⁹⁵ บรรจง จันทรสา, ปรัชญากับการศึกษา, หน้า 245.

1. ครูมีหน้าที่จัดประสบการณ์ที่ดีและเหมาะสมให้แก่ผู้เรียน
2. ครูจะต้องเป็นผู้รอบรู้และมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางในวิชาที่ตนสอน
3. ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกดี มีความเห็นอกเห็นใจ ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ความสำคัญของผู้เรียนเท่า ๆ กัน
4. ครูต้องรู้จักตัดแปลงสภาพภายในโรงเรียนและห้องเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการและความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนได้⁹⁶

นอกจากนี้ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาทของครูไว้ว่า บทบาทที่สำคัญของครูคือจะต้องเป็นผู้กระตุ้น ทนุ ทนั คือ กระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ ทนุด้วย การให้กำลังใจ และหนีออกมาดูแลต่าง ๆ⁹⁷

ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาก เพราะถือว่าผู้เรียน เป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน ประสบการณ์ของมนุษย์เกิดจากการที่มีผัสสะต่อสิ่งแวดล้อม และจะเกิดขึ้นได้นั้นก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง คือ ลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) ดังนั้นบทบาทของผู้เรียนก็คือ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีส่วนร่วมในการเลือกหรือกำหนด เนื้อหาและกิจกรรมที่ตนเองสนใจ และมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน (Participation) เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามความต้องการและเหมาะสม ความถนัด ความสามารถของผู้เรียน แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในความดูแลเอาใจใส่ และได้รับคำปรึกษาจากครู⁹⁸

⁹⁶ กิติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษาฉบับที่ 1, หน้า 89.

⁹⁷ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 84.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84-85.

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนในปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ถือว่า ผู้เรียนควรมีบทบาทด้วยตนเองให้มากที่สุด การเรียนเป็นเรื่องของการกระทำ (Doing) มากกว่ารู้ (Knowing)⁹⁹ การเรียนการสอนในปรัชญานี้ได้ดังนี้

1. การเรียนการสอนเน้นที่ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียนโดย
2. การเรียนการสอนควรให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผน
3. ครูเป็นผู้จัดสิ่งแวดล้อมให้เด็ก เรียนรู้ด้วยตนเอง
4. เด็กควรได้รับประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ศึกษา
5. เด็กควรได้รับประสบการณ์ที่น่าสนใจ ชักจูง เช่น การใช้ภาพยนตร์ สไลด์ วิทยุวิทยากร
6. ผู้เรียนควรได้รับความช่วยเหลือให้รู้จักวิเคราะห์ปัญหา หาข้อมูล เพื่อแก้ปัญหา วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ
7. ผู้เรียนควรได้รู้จักการวางโครงการ ดำเนินโครงการ วิเคราะห์ และประเมินโครงการต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม
8. ส่งเสริมประชาธิปไตยและความร่วมมือในการเรียนการสอน
9. การเรียนควรเป็นกระบวนการต่อเนื่องเกี่ยวพันกันตลอดเวลา¹⁰⁰

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

¹⁰⁰ สุดใจ เหล่าสุนทร, ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 143.

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1930 ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาประสบปัญหาหลาย ๆ ด้าน เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาคนว่างงานมีมาก คนไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม ปัญหาเกี่ยวกับสงครามปรมาญระหว่างประเทศมหาอำนาจ จึงเกิดนักคิดกลุ่มหนึ่งเรียกว่า "นักคิดแนวหน้า" (Frontier Thinkers) การเมืองและสังคม โดยการล้มเลิกระบบเก่าที่ไม่มั่นคงและยุติธรรมลงเสียแล้วสร้างระบบสังคมใหม่ขึ้นมา นักคิดกลุ่มนี้ได้เสนอบทบาทใหม่ให้กับโรงเรียนคือให้โรงเรียนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม ผู้นำคนสำคัญในการเผยแพร่แนวคิดนี้ได้แก่ จอร์จ เคานท์ส (George Counts) แฮโรลด์ รัก (Harold Rugg) และวิลเลียม คิลแพทริก (William H. Kilpatrick) ได้ให้การสนับสนุนที่จะให้การศึกษาหันมาตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น โรงเรียนจะต้องเลิกรับใช้ผลประโยชน์ของคนเพียงกลุ่มเดียว แต่จะต้องรับใช้คนส่วนใหญ่ของสังคม กลุ่มนักคิดแนวนี้ต้องการให้โรงเรียนศึกษาปัญหาของสังคม และสอนให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหา ครูต้องกล้าแสดงความคิดเห็น เรื่องปัญหาของสังคม และชักจูงให้ผู้เรียนคิดในปัญหาเหล่านั้นด้วย¹⁰¹ แนวคิดนี้เริ่มตั้งแต่สมัยของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ใน ค.ศ. 1950 ทีโอดอร์ แบรมเมลด์ (Theodore Brameld) นักการศึกษาคนสำคัญของสหรัฐอเมริกาได้เสนอแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาเพื่อการปฏิรูปสังคมขึ้น จึงถือได้ว่าเป็นผู้นำในการวางรากฐานการศึกษาตามแบบปฏิรูปนิยมที่มีแนวปฏิบัติ ดังปรากฏอยู่ในทุกวันนี้¹⁰²

แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมมีแนวความคิดที่พัฒนามาจากรูปแบบของปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ที่มีความเชื่อว่าความจริงนั้นเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผสมผสาน

¹⁰¹ George S. Counts, Dare the School Build a New Social Order? (New York : John Day Co., 1972) pp. 7-8.

¹⁰² บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 247.

กับแนวคิดของปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) ที่มีความเชื่อแบบเดียวกับ
ปฏิบัตินิยมที่เน้นการพัฒนาตัวผู้สอนมากกว่า และจากการผสมผสานของแนวคิดทั้งสองปรัชญานี้
ทำให้ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม เป็นการศึกษาเพื่อให้ได้ค้นพบศักยภาพของสังคมยิ่งกว่าศักยภาพ
ส่วนบุคคล การศึกษาจึงเน้นที่ "สังคมแห่งตนและสังคม" (Social Self Realization)¹⁰³
หมายถึงผู้เรียนไม่ใช่เรียนเพื่อมุ่งพัฒนาแต่ตนเองอย่างเดียว แต่ต้องเรียนเพื่อนำความรู้ไปพัฒนาสังคม
และมีส่วนร่วมต่อการวางแผนพัฒนาสังคมด้วย¹⁰⁴

คำว่า ปฏิรูป หรือ Reconstruct หมายถึง บูรณะ สร้างขึ้นมาใหม่¹⁰⁵
เนื่องจากว่าสังคมกำลังประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย มีทั้งปัญหาด้าน เศรษฐกิจ การเมือง
การศึกษา ดังนั้นจึงมีความคิดว่า เมื่อโลกอยู่ในยุควิกฤตที่เทคโนโลยีขั้นรองรับ ก่อให้เกิด
ความเจริญทางอารยธรรมเป็นอย่างมาก แต่ขณะเดียวกันก็สามารถทำลาย เผ่าพันธุ์มนุษย์ลงได้¹⁰⁶
การศึกษาจึงควร เข้ามามีบทบาทในอันที่จะเป็น เครื่องมือของมนุษย์ในการสร้างสรรค์วัฒนธรรม
ใหม่ขึ้นมา ก่อนที่วัฒนธรรมเก่าจะทำลายตัวเองลงไป เพื่อให้เกิดสังคมประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ด้วย
สันติสุข และเสรีภาพ¹⁰⁷ จากลักษณะดังกล่าวนี้ ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมได้ชื่อว่า "แนวทาง
แห่งการปฏิรูปเพื่อสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา" (A radical change toward a new
cultural design)¹⁰⁸

¹⁰³ ศุภร ศรีแสน, ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา, หน้า 106.

¹⁰⁴ กิติมา ปรีดีดิลก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1, หน้า 93.

¹⁰⁵ ทองปลิว ช่มชื่น, ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน (นครปฐม : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), หน้า 92.

¹⁰⁶ ศักดา ปรากฏ์ประธานพร, ปรัชญาการศึกษามับพื้นฐาน, หน้า 120.

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

¹⁰⁸ Theodore Brameld, Philosophies of Education in Cultural
Perspective, pp. 75-78.

แนวคิดทางการศึกษา

ความหมายการศึกษา

จุดสนใจของปรัชญาการศึกษาปฏิบัตินิยม เพื่อสร้างสรรค์สังคมและรูปแบบของอารยธรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต¹⁰⁹ ปรัชญานี้ถือว่า การศึกษามีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแยกไม่ออก การศึกษาจึงไม่ควรหยุดนิ่ง แต่ควรจะนำสังคมไปสู่สภาพที่ดีที่สุด การศึกษาที่ดีจะต้องช่วยมนุษย์ให้ได้ใช้พลังแห่งการสร้างสรรค์ให้มากที่สุด การศึกษาต้องทำให้ผู้เรียนเข้าใจ มุ่งที่จะสร้างสังคมในอนาคตขึ้นมาให้เหมาะสมกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม และภาวะทางเศรษฐกิจของสังคมในโลกยุคใหม่¹¹⁰

ดังนั้นความหมายการศึกษาในปรัชญานี้ก็คือ เครื่องมือของมนุษย์ในการปฏิรูปสังคมหรือสร้างสรรค์สังคมขึ้นมาใหม่ อันเป็นสังคมที่ดีพร้อมทุกด้าน¹¹¹

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาลัทธินี้มีจุดมุ่งหมายที่จะให้การศึกษา เป็น เครื่องมือในการพัฒนาสังคมใหม่¹¹²

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาลัทธินี้มีดังนี้

1. การศึกษาจะต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่
2. การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมพัฒนาสังคมโดยตรง
3. การศึกษามุ่งสร้างระเบียบใหม่ของสังคม จากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่
4. ระเบียบใหม่ที่สร้างขึ้น รวมทั้งวิธีสร้างจะต้องอยู่บนรากฐานของ

ประชาธิปไตย

¹⁰⁹ บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 247

¹¹⁰ George F. Kneller, Introduction to the Philosophy of Education, p. 62.

¹¹¹ บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 247.

¹¹² ภิญโญ สาธร, หลักการการศึกษา, หน้า 118.

5. การศึกษาต้องให้เด็กเห็นความสำคัญของสังคมควบคู่ไปกับตนเอง¹¹³

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรในปรัชญาการศึกษาลัทธินี้จะ เป็นหลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum) และหลักสูตรแบบขบวนการสังคมและการดำรงชีวิต (Social Process and Life Function Curriculum)¹¹⁴ เนื้อหาวิชาและประสบการณ์ที่เลือกมาบรรจุในหลักสูตรจะเกี่ยวกับสภาพ และปัญหาของสังคมเป็นส่วนใหญ่¹¹⁵ วิชาที่เรียนจะเป็นวิชา ความสัมพันธ์กับสภาพของสังคมในอนาคตว่าควรเป็นอย่างไร แล้วปรับการศึกษาให้เหมาะสม กับความต้องการของสังคม หลักสูตรจึงควรครอบคลุมถึงประสบการณ์ทุกอย่าง ไม่ควรแยก กิจกรรมนอกหลักสูตรเป็นหมวดสังคมศึกษา และไม่แยกวิชาเทคนิคออกจากวิชาสามัญ มุ่งผลิตเด็กที่มีความรู้ความสามารถในเชิงปฏิบัติมากกว่าวิชาการ¹¹⁶ บรรดาความรู้ใหม่ ๆ ในทุกสาขาวิชาจะต้องรวบรวมเอาไว้ในโรงเรียน และเปิดโอกาสให้เด็กได้ศึกษาและ เรียนรู้ให้มากที่สุด¹¹⁷

โรงเรียน

โรงเรียนในปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมจะต้องสนใจใฝ่หาอนาคต (Future-oriented) และนำทางให้ผู้เรียนไปพบกับระเบียบสังคมใหม่ ควรเอา

¹¹³ไพฑูริย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 89.

¹¹⁴Theodore Brameld, Patterns of Educational Philosophy, pp. 417-439.

¹¹⁵ฐิติพงษ์ ธรรมานุสร และคณะ, พื้นฐานการศึกษา (ศึกษา 111) (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2522), หน้า 80.

¹¹⁶ทองปลิว ชมชื่น, ปรัชญากับการศึกษานอกระบบโรงเรียน, หน้า 167.

¹¹⁷ภิญโญ สาร, หลักการการศึกษา, หน้า 119.

อนาคตเป็นศูนย์กลาง (Future-Centered) เพื่อเป็นการปูพื้นฐานสำหรับโครงสร้างสังคมใหม่ โดยการให้การศึกษา อบรมจิตใจ และคุณลักษณะที่ต้องการในตัวผู้เรียนเพื่อให้พร้อมที่จะดำเนินชีวิตได้¹¹⁸ โรงเรียนจะต้องมีบทบาทจริงจังต่อสังคม มีส่วนในการรับรู้ปัญหาของสังคม ร่วมแก้ปัญหาสังคม และส่งเสริมสนับสนุน รวมทั้งสร้างสังคมใหม่ที่เหมาะสม ถูกต้องเป็นธรรม และจะต้องสร้างบรรยากาศของโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย¹¹⁹

ผู้สอน

ในปรัชญาการศึกษาลัทธิผู้สอนไม่ใช่ผู้รู้หรือผู้ชี้ทางแต่เพียงคนเดียว แต่เป็นผู้ที่ทำให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมกันคิดพิจารณาเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ และเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสรรค์สังคมขึ้นมาใหม่ ครูจะต้องเป็นผู้บุกเบิก เป็นนักแก้ปัญหา สนใจและใฝ่รู้ในเรื่องของสังคม และปัญหาสังคมอย่างกว้างขวาง และเอาจริงเอาจัง ในขณะเดียวกันก็จะต้องสนใจในวิชาการควบคู่กันไปด้วย¹²⁰ ครูจะต้องเชื่อใจและไว้วางใจในนักเรียนในความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตามแนวของการปฏิรูป จะต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น และตรงตามความคิดเห็นของครูตามแนวประชาธิปไตย¹²¹

ผู้เรียน

ในปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมนี้ผู้เรียนจะต้องเป็นคนที่เป็นประโยชน์ของสังคมมากกว่าส่วนตัว เพราะนักเรียนจะได้รับการปลูกฝังให้ตระหนักถึงคุณค่าของสังคม ให้รู้ถึงวิธีการทำงานร่วมกัน เพื่อเป้าหมายของสังคมในอนาคตตามแนวทางของประชาธิปไตย¹²²

¹¹⁸ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 124.

¹¹⁹ George F. Kneller, The Philosophy of Education, p. 123.

¹²⁰ ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 94.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

¹²² เมธี บิลันธนานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร :

ผู้เรียนควรจะมีจุดมุ่งหมายและมองการศึกษาว่าเป็นสิ่งจำเป็นทั้งคนและสังคมคือ เข้าใจและเห็นความสำคัญของตนเองและสังคม (Social Self Realization)¹²³

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนในปรัชญานี้มีลักษณะคล้ายกับปรัชญาพัฒนาการนิยม คือ ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ลงมือทำเอง มองเห็นปัญหาและเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง มีวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) วิธีการของโครงการ (Project Method) วิธีแก้ปัญหา (Problem-Solving Method) แต่ปรัชญานี้ยังอาศัยวิธีการของประวัติศาสตร์ (Historical Method) และวิธีการของปรัชญา (Philosophical Method) ประกอบด้วยกันไปเพื่อให้การศึกษามีปัญหาต่าง ๆ เป็นไปอย่างกว้างขวาง รัดกุม ถูกต้อง และสมบูรณ์ที่สุด¹²⁴ ครูจะต้องเป็นผู้นำให้นักเรียนหาประสบการณ์ด้วยตนเอง นักเรียนต้องรู้จักตนเอง (Finding the self) ให้รู้ว่าเป็นอะไร จะทำอะไรในอนาคตแล้วเตรียมตัวตามแนวทางนั้น ๆ¹²⁵

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

ความเป็นมา

ปรัชญาการศึกษาตามแนวอัตถิภาวนิยมนี้จัดเป็นขบวนการทางความคิดแบบใหม่สุด เป็นปรัชญาที่เน้นสภาพความเป็นอยู่ (Existence) ของมนุษย์ และความเป็นตัวของตัวเอง สาเหตุที่ผลักดันให้เกิดปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมเกิดขึ้นมาเนื่องมาจากความรู้สึกของนักการศึกษาคนหนึ่งว่า มนุษย์กำลังสูญเสียตัวเองไปในระดับสังคมปัจจุบันนี้ และการศึกษามีอยู่ก็เป็นส่วนหนึ่งในการทำลายความเป็นมนุษย์ลงไปด้วย เพราะสอนให้ผู้เรียนอยู่ใน

¹²³ คมกริบ เคนบุปผา และกวี สุทนต์, หลักปรัชญาเบื้องต้นและปรัชญาการศึกษา, (ศรีสะเกษ : ศรีสะเกษการพิมพ์, 2523), หน้า 42.

¹²⁴ ไพฑูรย์ ลินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 92-93.

¹²⁵ ภิญโญ สาธร, หลักบริหารการศึกษา, หน้า 120.

กรอบของสังคมที่จำกัด เสรีภาพ¹²⁶ ความเป็นตัวของตัวเองได้ลดน้อยลง ในปัจจุบันแทบจะไม่มีใคร
 ใครเลยที่รอดพ้นจากการบีบรัดของบทบาทและหน้าที่ของสังคม นอกจากนี้ยังมีวิทยาศาสตร์และ
 เทคโนโลยีที่เป็นส่วนช่วยทำลายความเป็นมนุษย์อีกด้วย เพราะเราต้องพึ่งพามากเกินไปจน
 มนุษย์ต้องกลายเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้¹²⁷ ความเคลื่อนไหวที่จะทำให้มนุษย์พ้นจากสภาพที่สูญเสีย
 ความเป็นตัวของตัวเองจึงเกิดขึ้น ผู้ที่ให้กำเนิดปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม คือ ซอเรน
 คีร์เคอการ์ด (Soren Kierkegard 1815-1855) เป็นนักปรัชญาชาวเดนมาร์ก ได้เสนอ
 ความคิดว่า ปรัชญาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน ดังนั้นทุกคนจึงควรสร้างปรัชญาของตนเอง
 จากประสบการณ์ ไม่มีความจริงนิรันดรให้ยึดเหนี่ยวเป็นสรณะตายตัว ความจริงที่แท้คือสภาพ
 ของมนุษย์ (human condition)¹²⁸ นั่นเอง แต่ความคิดของเขา ก็ยังไม่แพร่หลายนัก
 เพราะงานเขียนของเขาเป็นภาษาเดนมาร์ก จนกระทั่งปี ค.ศ. 1935 จึงได้มีคนแปลเป็น
 ภาษาอังกฤษขึ้น ความคิดของเขาจึงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป และได้รับการกล่าวขวัญเป็นอย่างมาก
 ในช่วงปี ค.ศ. 1950-1965 แต่ความพยายามที่จะนำเอาปรัชญานี้มาประยุกต์ให้กับการศึกษา
 นั้นเพิ่งจะเริ่มมีเมื่อราว ๆ 20 ปีมานี้เอง ซึ่งส่วนมากเป็นผลงานของนักปรัชญาการศึกษาชาว
 อเมริกัน เช่น แวน คลิฟ มอริส (Van Cleve Morris) และ จอร์จ เอฟ เนลเลอร์
 (George F. Kneller) ตัวอย่างของการจัดการศึกษาแบบนี้ที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน เช่น
 โรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ (Summerhill) ของ เอ.เอส. เนลล์ (A.S. Neill) ในประเทศ
 อังกฤษ¹²⁹

แนวความคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยมมีความสนใจเกี่ยวกับโลกแห่งการดำรงอยู่ได้ของ
 ชีวิต (A World of Existing) มากกว่าธรรมชาติของโลกหรือจักรวาล เน้นการคงอยู่
 หรือการมีอยู่ของมนุษย์ การปรับตัวให้มีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขสามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้

¹²⁶ ศักดา ปรากฏ์ประธานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 133.

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

¹²⁸ กิรติ บุญเจือ, ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 14.

¹²⁹ ศักดา ปรากฏ์ประธานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 145.

เห็นความสำคัญของมนุษย์แต่ละคนในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล 3 ประการคือ ความมีเสรีภาพ การเลือกหรือการตัดสินใจ และการรับผิดชอบต่อการกระทำ¹³⁰

คำว่า อັติภาวะ มาจากศัพท์ มคธ คือคำว่า อັติ แปลว่า อยู่ รวมเข้ากับ คำว่า ภาวะ แปลว่าสภาพ ซึ่งคำว่า อັติภาวะ ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า existence ซึ่งแปลมาจากศัพท์ภาษาลาตินว่า existentia แปลว่า ความมีอยู่ความเป็นอยู่¹³¹

ความเชื่อพื้นฐานของปรัชญาการศึกษาอັติภาวนิยม มีดังนี้

1. เน้นความสำคัญของบุคคลแต่ละคนมากกว่าสังคม
2. เน้นการดำรงชีวิตในปัจจุบัน เรื่องของอนาคตไม่อยู่ในความสนใจเพราะอนาคตเป็นสิ่งที่ไม่อาจคาดการณ์ได้แน่นอน
3. เน้นเรื่องความรับผิดชอบ การกระทำทุกอย่างของบุคคลผู้กระทำต้องรับผิดชอบ
4. เน้นเรื่องเสรีภาพ โดยถือว่า เสรีภาพคือสาระของความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่อุดมคติหรือเป้าหมาย หากแต่เป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตที่เลือกด้วยตัวของตัวเอง
5. ความรู้เป็นมรรควิธีที่จะให้แต่ละคนเจริญเติบโต และเลือกทำในสิ่งที่ตนต้องการ¹³²

แนวคิดทางการศึกษา

ความหมายการศึกษา

การศึกษาคือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนรู้จักพิจารณาตัดสินใจสภาพและเจตจำนงที่มีความหมายต่อการดำรงอยู่ของเขาอย่างแท้จริง โดยการให้อิสระแก่ผู้เรียนใน

¹³⁰ ศักดา ปรากฏ์ประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 135.

¹³¹ กิรีติ บุญเจือ, ปรัชญาลัทธิอັติภาวนิยม, หน้า 13.

¹³² กิติมา ปรีดีติลก, ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1., หน้า 79-80.

การเลือกคุณธรรม ค่านิยม ได้อย่างเสรี พร้อมทั้งมีความรับผิดชอบต่อตนเอง¹³³

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาอรรถิภาวนิยม ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาไว้
ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ ความเป็นมนุษย์ของตนเองอย่างเต็มที่
2. มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักใช้เสรีภาพในการเลือก และมีความรับผิดชอบต่อ
การตัดสินใจของตน
3. ให้ผู้เรียนสามารถเผชิญปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างชาญฉลาด และหา
ความหมายออกมาจากสิ่งที่ไม่มีความหมาย¹³⁴

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรในปรัชญาการศึกษาอรรถิภาวนิยม ไม่ใช่ เป็นสิ่งที่ตายตัวหรือถูกกำหนดขึ้น
แต่ต้องเป็นหลักสูตรที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองได้ดีขึ้น จะไม่มีการเสนอวิชาเรียนให้ผู้เรียน
แต่จะต้องมีวิชาต่าง ๆ พร้อมให้ผู้เรียนเลือกเพราะวิชาเรียนนั้น เป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนได้พัฒนา
ความเป็นตัวของตัวเอง และไม่จำเป็นต้องมีวิชาบังคับ¹³⁵ ผู้เรียนมีอิสระที่จะเลือกเรียน
คนเดียวหรือเรียนเป็นกลุ่ม¹³⁶

¹³³Van Cleve Morris, Philosophy and the American School.
p. 391.

¹³⁴ศักดิ์ดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 140.

¹³⁵James A. Johnson, "Philosophical Bases of Education," in
Introduction of the Foundations of American Education (Boston: Allyn
and Bacon, 1969), pp. 335-343.

¹³⁶ไพฑูริย์ สินลารัตน์, ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น, หน้า 60.

เนื้อหาของหลักสูตรจะเน้นทางสาขามนุษยศาสตร์ (Humanities) โดยเน้นเนื้อหาวิชาที่มีความสำคัญในการส่งเสริมให้นักคลเลือกตัดสินใจ อันได้แก่ วิชาศิลปะ ปรึชญา วรรณคดี ประวัติศาสตร์ การเขียน การละคร จิตรกรรม และศิลปะประดิษฐ์ต่าง ๆ นักปรัชญาเชื่อว่าวิชาเหล่านี้จะช่วยฝึกฝนผู้เรียนในด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) อารมณ์ (Emotion) และฝึกฝนศีลธรรมจรรยา (Morals)¹³⁷

โรงเรียน

โรงเรียนในปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ มุ่งทำหน้าที่พัฒนาความเป็นมนุษย์ เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักตนเองและจุดมุ่งหมายของชีวิต¹³⁸ โรงเรียนจะต้องสร้างบรรยากาศแห่งเสรีภาพทั้งในและนอกห้องเรียนให้แก่ผู้เรียนและจัดสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนเกิดความพอใจที่จะเรียนมากกว่าอย่างอื่น หน้าที่ของโรงเรียนก็คือทำหน้าที่สร้างคนให้เป็นตัวของตัวเอง โรงเรียนจะต้องสนับสนุน และส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนมีพัฒนาการในด้านความเป็นตัวของตัวเอง นั่นคือ ให้นักเรียนมีโอกาสเลือกและรู้จักเลือกโดยอิสระ (Free choice)¹³⁹

ผู้สอน

บทบาทของผู้สอนตามลัทธินี้จะต้องเป็นผู้คอยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และสำนึกในตนเอง มีความตื่นตัวที่จะเลือกแนวทางของตนเองอย่างถูกต้อง และมีความรับผิดชอบในการกระทำต่าง ๆ ของคน โดยให้คำนึงถึงผลที่เกิดตามมาจากกาปฏิบัติ

¹³⁷A.S. Neill, Summerhill : A Redical Approach to Child Rearing, pp. 3-12.

¹³⁸Van Cleve Morris, Philosophy and the American School, p. 395.

¹³⁹James A. Johnson, "Philosophical Bases of Education", in Introduction of the Foundation of American Education, p. 335-343.

และยอมรับผลของการกระทำนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นผลมาจากการเลือกของตนเอง ครูต้องสอนให้เด็กรู้ และเข้าใจว่าชีวิตเป็นของเด็กรเอง เด็กจะต้องเป็นผู้นำชีวิตตนเอง ไม่มีใครนำชีวิตของตนได้ ดังนั้นครูจะต้องมีบทบาทในการกระตุ้น ชี้แนะ และให้กำลังใจ ให้เด็กตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะได้เลือกทางเดินที่ถูกต้องตามความพอใจของเด็กเอง ครูและเด็กจะต้องเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ถือว่าเด็กมีสิทธิเท่าเทียมกับครู ต้องเชื่อและเคารพในเสรีภาพ และศักดิ์ศรีของเด็กไม่น้อยไปกว่าของครูเอง บทบาทของครูจึงไม่ใช่ผู้สอน แต่เป็นผู้ทำหน้าที่ "ปลูกให้เด็กต้นขึ้นมา" เพื่อให้เห็นตัวเอง¹⁴⁰

ผู้เรียน

ผู้เรียนในปรัชญานี้ถือว่า ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการศึกษา และเชื่อว่าผู้เรียนเป็นผู้มีความคิด มีความสามารถในตนเอง ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีเสรีภาพอย่างแท้จริง เป็นผู้เลือกแนวทางที่จะพัฒนาตนเองด้วยตนเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนหยิบยกความสามารถ หรือความถนัดของตนมาใช้ให้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้แนวทางจริยธรรม และการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องส่วนบุคคลที่จะเลือกใช้วิธีทางใด แต่ทั้งนี้จำเป็นต้องมีวินัยในตนเองและรับผิดชอบต่อการกระทำและผลที่เกิดขึ้น¹⁴¹ และเหตุผลสำคัญที่ผู้เรียนต้องมาโรงเรียนก็เพื่อค้นหาว่าตนเองคือใคร เกิดมาเพื่ออะไร ตนเองมีดีอะไร ทั้งนี้เพื่อมอบสิ่งที่ดีที่สุดที่ตนมีอยู่ให้แก่โลก¹⁴²

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนตามปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ จะเน้นหนักในการให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด ถือว่าความต้องการในปัจจุบันของผู้เรียนต้องมาก่อน

¹⁴⁰บรรจง จันทรสา, ปรัชญาการศึกษา, หน้า 173.

¹⁴¹Edward J. Power, Philosophy of Education (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, 1982), p. 145.

¹⁴²สุภร ศรีแสน, ปรัชญาและแนวความคิดทางการศึกษา, หน้า 86.

ความต้องการในอนาคต¹⁴³ การเรียนการสอนไม่กำหนดตายตัว ครูต้องคำนึงเสมอว่า ผู้เรียนต้องเรียนจากภายในไปสู่ภายนอก (Learn from the inside-out) หมายถึง ผู้เรียนต้องเข้าใจในวิชาที่จะเรียนอย่างชัดเจน สามารถบอกได้ว่าตนมีความรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งที่ตนเรียนรู้นั้น ๆ¹⁴⁴

นอกจากนี้กระบวนการเรียนการสอนในปรัชญานี้ยังเน้น "การมีส่วนร่วม" ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ และไม่เห็นด้วยกับการศึกษามนุษย์ในแง่ของวัตถุเท่านั้น เพราะมนุษย์ไม่ใช่วัตถุจะศึกษามนุษย์ให้เข้าใจก็ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับการมีการอยู่ของมนุษย์ วิชาที่ควรจะศึกษาคือ วิชาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์¹⁴⁵

พุทธปรัชญาการศึกษา

ความเป็นมา

พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาที่เกิดขึ้นมานานมากแล้ว การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าคือ บ่อเกิดของพุทธปรัชญา ปรัชญาลัทธินี้เป็นปรัชญาเกี่ยวกับมนุษย์หรือชีวิตมนุษย์ หลักการต่าง ๆ ของพุทธธรรมอยู่ในวิสัยที่จะรู้ตาม ปฏิบัติตามและบรรลุได้ พุทธปรัชญาเริ่มต้นด้วยตัวมนุษย์ในปัจจุบันนี้ พุทธปรัชญาพิจารณาธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ และชี้ให้เห็นว่ามนุษย์จะคิดและปฏิบัติ

¹⁴³ Oliver S.I. Kenberry, American Education : Foundation : An Introduction, (Columbus, Ohio: Bell and Howell Company, 1974), p. 220.

¹⁴⁴ Van Cleve Morris, Philosophy and the American School, p. 392.

¹⁴⁵ ปานทิพย์ สุภนคร, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชา Existentialism (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า 24-26.

ได้ถูกต้องก็ต่อเมื่อเขารู้จักตนเองทั้งกาย และจิตตามความเป็นจริง ชีวิตที่มีปัญหา ก็จะแก้ไขได้
ด้วยความรู้อันถูกต้องนั่นเอง¹⁴⁶

ถึงแม้พุทธปรัชญาจะเกิดในโลกนี้มานานแล้วก็ตาม แต่ความคิดที่จะนำมาดัดแปลง
เป็นปรัชญาการศึกษาไทย เพิ่งจะเริ่มขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2511 โดย ศาสตราจารย์
ดร. สาโรช บัวศรี เป็นบุคคลแรกที่ได้เสนอแนวคิดนี้ ท่านได้เสนอข้อเขียนใน "พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่"¹⁴⁷ ข้อคิดเห็นในหนังสือเล่มนี้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาแผนใหม่นั้นใกล้เคียง
กับพุทธศาสนา มาก และในปี พ.ศ. 2512 ท่านได้เสนอในที่ประชุมทางวิชาการของกรมสามัญ
ศึกษาครั้งที่ 3 ให้นักการศึกษา นำเอาพุทธปรัชญามาช่วยกันทำให้เป็นปรัชญาการศึกษา ซึ่ง
ความคิดเห็นนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง มีทั้งผู้สนับสนุน และผู้ไม่เห็นด้วย กระทั่ง
ในปี พ.ศ. 2524 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้แต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อ
ดำเนินงานโครงการ เพื่อเสนอหลักวิชาการตามแนวพุทธศาสตร์ โดยมี ศาสตราจารย์ ดร. ระวี
ภาวิไล เป็นประธานอำนวยการ และมีศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี เป็นประธาน
อนุกรรมการฝ่ายศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งได้พิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2526 ใน
ปัจจุบันพุทธปรัชญาการศึกษา กำลังเป็นที่กล่าวขวัญถึงกันมากขึ้นในประเทศไทย ได้มีงานเขียน
เกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษาโดยนักการศึกษาที่มีความสนใจในลัทธิปรัชญานี้ ได้แก่ พุทธทาส
ภิกขุ พระราชวรมุนี ทนโทประสาน ทองภักดี จิตรกร ตั้งเกษมสุข วิจิตร เกิดวิสิทธิ์
สุมน อมรวิวัฒน์ เป็นต้น โดยมีความเห็นว่าปรัชญาการศึกษาไทยควรจะประยุกต์มาจาก
พุทธปรัชญา ซึ่งเชื่อว่าเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยมากที่สุด¹⁴⁸

¹⁴⁶ วิจิตร เกิดวิสิทธิ์ "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธานุศาสนายุคเถรวาท",
หน้า 37.

¹⁴⁷ สาโรช บัวศรี, พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่, หน้า 4-40.

¹⁴⁸ ศักดา ปรากฏประทานพร, ปรัชญาการศึกษาฉบับพื้นฐาน, หน้า 157.

แนวความคิดพื้นฐาน

พุทธปรัชญา มีความเชื่อว่าธรรมชาติของชีวิตที่เกิดขึ้นนั้นมีความเกี่ยวพันกันดุจลูกโซ่ เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท คำว่า ปฏิจ แปลว่า อาศัย ส่วน สมุปบาท แปลว่า เกิดขึ้นพร้อม¹⁴⁹ สองคำรวมกันจึงแปลว่า สภาพที่อาศัยกันและกันแล้วเกิดขึ้น เพราะตามหลักพุทธศาสนาย่อมเกิดจากเหตุ ปฏิจสมุปบาท จึงเป็นหลักของเหตุและผลแห่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิตตามกระแสความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย เหตุหมายถึง ตัวการใหญ่ที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น ปัจจัย หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่ช่วยหนุนให้เกิด ไม่มีอะไรเกิดขึ้นลอย ๆ โดยปราศจากเหตุปัจจัย มันจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยมาทำให้เกิดขึ้นเท่านั้น¹⁵⁰

คำว่า "พุทธปรัชญา" แปลว่า ปัญญา หรือความรู้แจ้งของผู้รู้ ความรู้แจ้งในที่นี้คือ ความรู้แจ้งในความเป็นจริงของสิ่งทั้งหมดทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ความรู้แจ้งนี้เกิดจากการฝึกฝน เล่าเรียน จำแนก และคิดค้นด้วยเหตุผลตามที่เป็นจริง จนกระทั่งได้พบกับความเป็นจริงหรือสัจจธรรมด้วยตนเอง¹⁵¹ เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ถือว่าการเรียนรู้จะต้องเป็นการเรียนรู้ด้วยตัวเอง จึงจะเป็นการศึกษาที่ถูกต้องอย่างแท้จริง¹⁵²

¹⁴⁹พุทธทาสภิกขุ, ปฏิจสมุปบาทคืออะไร, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมนุชา, 2517), หน้า 4.

¹⁵⁰สุจิตรา รณริน, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพฯ : อนุสารพิมพ์, 2527), หน้า 132.

¹⁵¹จิตตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาของไทย, หน้า 76.

¹⁵²สังวร พรหมเสน, "ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์" ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิควอเตอร์, 2526), หน้า 20-21.

แนวคิดทางการศึกษา

ความหมายการศึกษา

ความหมายของการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาตามความเห็นของ ดร. สาโรช บัวศรี คือ การพัฒนาขั้นที่ 5 ของมนุษย์ ขั้นที่ 5 คือการพัฒนาตนที่ตนเอง แต่ไม่ได้หมายความว่ามุ่งพัฒนาให้ยึดมั่นในตัวเอง หรือพัฒนาให้เกิดทุกข์ แต่มุ่งพัฒนาเพื่อลดอกุศลมูลอันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ให้เหลือน้อยที่สุดที่จะทำได้ และเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ เช่น กาย ปัญญา วิชาการ ศิลธรรม วัฒนธรรม สังคม และ อารมณ์¹⁵³ เป็นต้น

จุดมุ่งหมายการศึกษา

ได้นักการศึกษากล่าวถึงจุดมุ่งหมายการศึกษาของพุทธปรัชญาการศึกษาไว้ต่าง ๆ กัน เช่น

พระราชวรเมธี ได้ให้จุดมุ่งหมายการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาไว้ว่า "จุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นอันเดียวกับจุดมุ่งหมายของชีวิต เรียกตามภาษาพระว่า ความหลุดพ้น (วิมุตติ - Freedom) ได้แก่ ความปลอดโปร่ง โล่ง เป็นอิสระ"¹⁵⁴

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า "การศึกษานี้เพื่อนมนุษย์จะมีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ โดยการทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ และมีการประพฤติกกระทำอย่างมนุษย์ที่มีจิตใจสูงโดยสมบูรณ์"¹⁵⁵

¹⁵³ สาโรช บัวศรี, พุทธปรัชญากับการศึกษาแผนใหม่, หน้า 31.

¹⁵⁴ พระราชวรเมธี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 32.

¹⁵⁵ พุทธทาสภิกขุ, บรมธรรมภาคต้น (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, 2518),

สาโรช บัวศรี กล่าวถึงจุดมุ่งหมายการศึกษาไว้ 3 ประการ พอสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง (รู้จักขั้น 5) และรู้จักทุกข์หรือปัญหาของตนเองอันย่อมสืบเนื่องมาจากอกุศลมูล
2. เพื่อให้เกิดความรู้และความสามารถที่จะคิด เป็น (รวมเรียกปัญญาธรรม) ตลอดจนความรับผิดชอบและสมรรถภาพทั้งปวง อันเป็น เครื่องมือในการดับทุกข์
3. เพื่อให้เกิดคุณธรรมและศีลธรรมขั้นในใจ สำหรับช่วยสร้างสัมพันธภาพอันดีในหมู่มนุษย์¹⁵⁶

จิตรกร ตั้งเกษมสุข กล่าวว่า เป้าหมายของการศึกษาย่อมเป็นสิ่งเดียวกับ เป้าหมายของชีวิต ในเมื่อ เป้าหมายของชีวิตในทางพุทธปรัชญาคือการบรรลุสภาวะที่ปราศจากทุกข์ ดังนั้นการบรรลุสภาวะที่ปราศจากทุกข์ จึง เป็น เป้าหมายสุดยอดของการศึกษาด้วย¹⁵⁷

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ อธิบายพอสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาของพุทธปรัชญาก็เพื่อประโยชน์และความสุข ที่สามารถหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง หรือการมีเสถียรภาพอันสมบูรณ์ของชีวิต¹⁵⁸

¹⁵⁶สาโรช บัวศรี, "ปรัชญาการศึกษาในประเทศไทย" ใน ลุดยีนและทิศทางการศึกษาไทย, หน้า 7.

¹⁵⁷จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 91.

¹⁵⁸วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท," หน้า 132-150

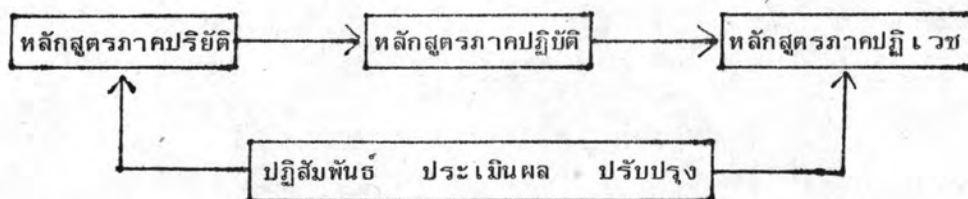
ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายการศึกษาของพุทธปรัชญา การศึกษาก็เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง รู้จักปัญหาและแก้ปัญหาชีวิตได้ มีคุณธรรม รู้จักพึ่งตนเอง รู้จักคิด วิเคราะห์แก้ไข ปรับปรุง ผักผ่อนตนเอง และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ตลอดจนดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

องค์ประกอบของการศึกษา

หลักสูตร

หลักสูตรตามแนวปรัชญาการศึกษานี้ จัดตามความ เชื่อเบื้องต้นที่ว่า การศึกษามุ่งผลิตคนที่มีความประ เสริฐทั้งทางโลกและทางธรรม โดยใช้สติปัญญาในการแสวงหา สัจธรรม ตลอดจนวิธีแก้ปัญหาเพื่อให้ควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอกและภายในจิตใจได้ ดังนั้น เนื้อหาวิชาควรประกอบด้วยวิชาที่ว่าด้วยความรู้ความสามารถ ทักษะ และทักษะ สำหรับไปพัฒนา วัตถุประสงค์ หรือ เนื้อหาที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ และ วิชาที่จำเป็นต่อการพัฒนาจิตใจ¹⁵⁹

หลักสูตรตามแนวปรัชญาการศึกษานี้มีสามภาคดังนี้¹⁶⁰

¹⁵⁹ วีรยุทธ วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ "หลักสูตรเพื่อพัฒนาสังคมและ วัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสตร์" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ภาคที่ ๘ การพัฒนาหลักสูตร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กราฟิกอาร์ต, 2526), หน้า 51.

¹⁶⁰ วีรยุทธ วิเชียรโชติ "ปรัชญาการศึกษาระบบอารยะนิพนธ์ตามแนวพุทธศาสตร์" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา, หน้า 35.

ภาคปริยัติ คือ ภาคทฤษฎี และเหตุปัจจัยของหลักสูตรทั้งหมด

ภาคปฏิบัติ คือ ภาคลงมือประพฤติปฏิบัติ เน้นการเรียนการสอนด้วยการปฏิบัติจริง

ภาคปฏิเวธ คือ ภาคที่เป็นผลลัพธ์ ซึ่งบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรในระดับต่าง ๆ ซึ่งรวมการประเมินผลด้วย

นอกจากนี้ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักสูตรตามแนวของพุทธปรัชญาการศึกษาที่ประกอบด้วยแผนการศึกษา 4 ด้าน พอสรุปได้ดังนี้

1. พุทธิศึกษา คือ นอกจากให้รู้หนังสือแล้วจะต้องให้มีความรู้ในเรื่องสำคัญที่สุดในชีวิตคือเกิดมาทำไม เกิดมาเพื่ออะไร และคำตอบก็คือ เกิดมาเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้
2. จริยศึกษา คือ ต้องอบรมให้รู้จักทำลายความเห็นแก่ตัว หรือความเห็นแก่พวกพ้องของตัวเอง เต็มไปด้วยความสำรวมและความมัธยัสถ์
3. พลศึกษา คือ การศึกษาเพื่อให้มีกำลังสองทาง อันประกอบด้วยกำลังทางวัตถุ และกำลังทางวิญญาณหรือกำลังทางจิต เพราะต้องฝึกให้จิตมีสมาธิ จึงจะสามารถควบคุมบังคับกำลังกายได้
4. หัตถศึกษา คือ เรียนวิชาชีพทุกแขนงทั้งภาคปฏิบัติและภาควิชาการ เพื่อให้มีความรู้ด้านวิชาชีพไปเป็นอุปกรณ์หาเลี้ยงชีพได้¹⁶¹

จิตรกร ตั้งเกษมสุข ได้กล่าวโดยสรุปว่า เนื้อหาของหลักสูตรจะต้องประกอบไปด้วย 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เนื้อหาที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพส่วนหนึ่ง และเนื้อหา

¹⁶¹พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร (กรุงเทพมหานคร : ธรรมบูชา, 2512), หน้า 77-92.

ที่จำเป็นต่อการพัฒนาในด้านจิตใจอีกส่วนหนึ่ง¹⁶²

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักสูตรตามแนวของพุทธปรัชญาการศึกษา จะต้องเป็นหลักสูตรที่นอกจากจะส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการที่เหมาะสมกับชีวิตแล้วจะต้องเน้นฝึกรอบมทางด้านจิตใจและคุณธรรมของผู้เรียน เป็นสำคัญอีกด้วย

โรงเรียน

โรงเรียนตามแนวของพุทธปรัชญาการศึกษาถือว่า เป็นสถานที่ที่พัฒนาความเจริญทั้งทางร่างกาย และจิตใจ และสำหรับสร้างแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน โรงเรียนมีหน้าที่ผลิตผู้เรียนที่ฝึกรอบมตนเองดี สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่ง สุมน อมรวิวัฒน์ ได้กล่าวถึง โรงเรียนตามแนวคิดของปรัชญาการศึกษานี้ พอสรุปได้ว่า

1. มีความสงบ เป็นการสร้างบรรยากาศที่เงียบสงบ ใช้ข่มขู่บังคับทำให้นักเรียนพูด แต่เน้นที่การสำรวมตนคือ สำรวมกาย วาจา ใจ ฝึกแผ่เมตตาและสมาธิ เป็นการฝึกหัดให้รู้ตัวเสมอว่าตนกำลังทำอะไร
2. จัดห้องเรียนให้ใกล้ชิดธรรมชาติ สามารถนำธรรมชาติเข้าสู่ชั้นเรียน และนำนักเรียนไปสู่สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ชี้ให้เห็นความจำเป็นที่จะสงวนรักษาความเป็นธรรมชาติไว้ทั้งในด้านความสวยงาม และการเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต
3. มีความแปลกใหม่ เปลี่ยนแปลงไม่จำเจ เช่น การจัดห้องเรียนตามลักษณะวิชาที่เรียน เปลี่ยนกลุ่มนักเรียน เปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่งเรียนของผู้เรียน เพื่อให้เกิดความสนใจ ไม่เบื่อหน่าย
4. มีความสะอาดมีระเบียบ และเรียบง่าย เป็นการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อฝึกลักษณะนิสัยให้แก่ผู้เรียน โรงเรียนไม่จำเป็นต้องหรูหรา ราคาแพง ครูผู้สอนที่อาจจะราคาถูกแต่เป็นห้องเรียนที่ดี สะอาด เรียบร้อยอยู่เสมอ¹⁶³

¹⁶² จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับการศึกษาไทย, หน้า 108-109

¹⁶³ สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิริมสาร, 2528), หน้า 79-81.

ผู้สอน

ได้มีผู้กล่าวถึงลักษณะของผู้สอนตามแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษาไว้หลายท่านด้วยกัน ดังต่อไปนี้

พระราชวรมณี อธิบายถึงหน้าที่ของผู้สอนพอสรุปได้ 2 ประการ คือ

1. เป็นศิลปทายก คือ เป็นผู้ให้ศิลปวิทยา หรือผู้ถ่ายทอด ศิลปวิทยา เป็นผู้สืบต่อมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางปัญญาของมนุษยชาติ ค้นคว้าแสวงหาความรู้ให้กว้างขวางลึกซึ้งแล้วนำเอาความรู้ที่สั่งสมนั้นมาถ่ายทอดให้ศิษย์ เพื่อให้นำไปใช้ทำกิจการให้เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป

2. เป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ชี้แนะ กระตุ้นเตือนให้ศิษย์รู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญา ฝึกการใช้ปัญญา และรู้จักผิดชอบ สร้างสมคุณธรรมให้เกิดมีขึ้นในตน¹⁶⁴

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงบทบาทของครู สรุปได้ดังนี้

1. ครูเป็นผู้นำโลกในด้านวิญญาณ เป็นผู้สร้างโลกในอนาคต โดยผ่านทางศิษย์ ทั้งนี้เพราะโลกจะดีหรือเลวก็เพราะคนในโลก คนในโลกจะดีหรือเลวก็เพราะการศึกษา และการศึกษาจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับครูเป็นผู้สร้างนั่นเอง

2. ครูดี คือ ผู้สร้างโลก เพราะครูให้การศึกษายังไร คนในโลกก็เป็นอย่างนั้น แล้วโลกก็เป็นอย่างนั้น

3. ครูกับความอยู่รอดของสังคม ครูต้องทำให้แต่ละคนอยู่รอดตามหลักธรรม คือรอดจากกิเลส ตัณหา และอวิชชา เมื่อวิญญาณของแต่ละคนรอด จึงจะทำให้สังคมอยู่รอด¹⁶⁵

¹⁶⁴พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 130-132

¹⁶⁵พุทธทาสภิกขุ, ธรรมสำหรับครู (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529), หน้า 195-206.

สมน อมรวิวัฒน์ กล่าวถึงบทบาทของครู สรุปได้ว่า

1. ครูต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อศิษย์
2. ครูต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและปฏิบัติในสิ่งที่ตนรู้ได้จริง
3. ครูต้องหาแนวทางปรับปรุง วิธีสอนหลาย ๆ วิธี
4. ครูต้องเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี¹⁶⁶

จิตรกร ตั้งเกษมสุข ได้อธิบายถึงหน้าที่ของผู้สอนตามแนวของพุทธปรัชญาการศึกษาไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ฝึกฝนและแนะนำศิษย์ให้เป็นคนดี
2. สอนศิษย์ให้เข้าใจโดยแจ่มแจ้ง
3. สอนศิลปวิทยาให้ศิษย์โดยสิ้นเชิง
4. ยกย่องศิษย์ให้ปรากฏในหมู่คณะ
5. ช่วยคุ้มครองศิษย์และเป็นที่พึ่งพำนักของศิษย์¹⁶⁷

แสง จันทรงาม ได้สรุปไว้ว่า ผู้สอนที่ดีตามหลักพุทธปรัชญาการศึกษาควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ การสอนนั้นมุ่งให้ผู้เรียนพ้นจากความทุกข์ไม่หวังผลสิ่งใดตอบแทน ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจากผู้เรียน
2. ไม่ถือตัว ไม่ที่ย่งยโส ไม่ถือยศถือศักดิ์
3. มีความอดทน ใจเย็น
4. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า ไม่เข้าข้างผู้เรียนบางคนหรือชอบผู้เรียนบางคน

¹⁶⁶ สมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, หน้า 82.

¹⁶⁷ จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 126-127.

5. มีความรอบคอบ ทิชาณาถึถ้วน ไม่ตัดสินใจอย่างหุนหันพลันแล่น
 6. มีความประพฤตินำเคารพบูชา เป็นแบบอย่างที่ดีทางความประพฤติ
- ครูจะต้องเป็นผู้แนะ ผู้นำ จะต้องปฏิบัติในสิ่งที่ตนสอน
7. รู้จักระดับสติปัญญาของผู้เรียน และปรับปรุงวิธีการสอนของตนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่ม¹⁶⁸

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้สอนตามแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้จริง ปฏิบัติได้จริง ถ่ายทอดความรู้ดี รู้จักปรับปรุงวิธีการสอนให้เหมาะสมกับสติปัญญาของผู้เรียน มีคุณธรรม มีบุคลิกภาพดี มีความประพฤติที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เป็นผู้นำในการค้นคว้าหาความรู้ เป็นกัลยาณมิตร อันหมายถึง ผู้ที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน ชี้แจง ชักจูง ช่วยเหลือ เป็นแบบอย่าง บอกช่องทางให้ดำเนินไปในทางแห่งการฝึกอบรมอย่างถูกต้องนั่นเอง

ผู้เรียน

ได้มีผู้กล่าวถึงบทบาทของผู้เรียนตาม แนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษาไว้หลายท่านด้วยกัน ดังต่อไปนี้

พระราชวรมณี ได้กล่าวถึงหน้าที่โดยตรงของผู้เรียนสรุปได้ว่า ผู้เรียนมีหน้าที่โดยตรงคือ การสร้างการศึกษาให้เกิดขึ้นแก่ตนหรือการทำตนให้เป็นผู้มีการศึกษา โดยการรู้จักใช้ประโยชน์จากกัลยาณมิตร และการรู้จักคิดที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ เท่าที่จะยังผลให้เกิดปัญญาที่แท้ ซึ่งพ่วงมาด้วยอิสรภาพและความกรุณา ผู้เรียนที่ได้รับผลสำเร็จจากการศึกษา จะเจริญงอกงามขึ้นในแนวทางของอัตถะ 2 อย่างคือ อัตตัตถะประโยชน์ตน คือ ความเจริญงอกงามที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตเขาและปรัดถะ ประโยชน์เพื่อผู้อื่นคือ ชีวิตของเขาได้เกื้อกูลแก่ผู้อื่น¹⁶⁹

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้เรียน สรุปได้ว่า ชีวิตนักศึกษาที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นไปในลักษณะที่ใกล้ชิดกับบรมธรรมคือ มีความเป็นตัวของตัวเองโดยธรรม

¹⁶⁸ แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2526), หน้า 1.

¹⁶⁹ พระราชวรมณี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 134-135.

มิใช่เป็นโดยกิเลส ลักษณะการศึกษาในชีวิตประจำวันจะต้องเป็นการศึกษาที่อยู่ในระบบที่เรียกว่า Plain Living - High Thinking คือ กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง หมายถึง มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ แต่มุ่งการกระทำให้สูงสุดในด้านจิตใจ และวิญญาณอันได้แก่บรมธรรม¹⁷⁰

จิตรกร ตั้งเกษมสุข ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้เรียน สรุปได้ว่า ผู้เรียนจะต้องฝึกอบรมตนอย่างถูกต้องและสมบูรณ์คือ มองสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และมีทัศนคติต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นคนใจกว้างต่อแหล่งความรู้ต่าง ๆ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องมีวิจาร์ณญาณอย่างถ่องแท้ด้วยตนเองแล้วจึงจะยอม เชื่อถือ เป็นผู้วิญญาณแห่งการเป็นนักวิจัย เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นผู้ที่พร้อมจะทำประโยชน์เพื่อสังคมโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว เป็นคนที่ถึงพร้อมด้วยประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ของผู้อื่น¹⁷¹

อาจสรุปได้ว่า ผู้เรียนตามแนวคิดของพุทธปรัชญาการศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักอบรมตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรม ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีวิจาร์ณญาณอย่างถ่องแท้ในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยปราศจากความเห็นแก่ตัว

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนตามปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ เน้นการพัฒนาสติปัญญาให้ผู้เรียนมีความคิดในเชิงวิเคราะห์ แก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และมีวิจาร์ณญาณในการคิดพิจารณาเพื่อนำไปควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอกในรูปของการประยุกต์ และควบคุมสิ่งแวดล้อม

¹⁷⁰พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, หน้า 76-98.

¹⁷¹จิตรกร ตั้งเกษมสุข, พุทธปรัชญากับปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า 129-133.

- ภายในหรือจิตใจในรูปของศาสนธรรม¹⁷² ซึ่งวิธีสอนแม่บทนั้นต้องใช้วิธีการแห่งปัญญา หรือแนวทางแห่งปัญญาธรรมนั่นเอง¹⁷³

นอกจากนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาว่า การเรียนการสอนควรจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนและใช้วิธีการสอนโดยสร้างศรัทธาที่จะเรียนรู้ และให้ได้ฝึกฝนวิธีการคิดอย่างแยบคายนำไปสู่การปฏิบัติจนกระทั่งประจักษ์จริง¹⁷⁴

ประธาน ทองภักดี ได้กล่าวถึงยุทธวิธีในการจัดกระบวนการเรียนการสอนตามแนวของพุทธปรัชญาการศึกษาไว้ดังนี้

1. รู้จักบุคคลที่จะสอน
2. เลือกเนื้อหาและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน
3. สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม
4. สอนจากสิ่งที่มองเห็นง่ายไปยังสิ่งที่เห็นได้ยาก
5. สอนจากสิ่งที่รู้ไปยังสิ่งที่ไม่รู้
6. สอนด้วยวิธีเปรียบเทียบ
7. สอนด้วยอุปกรณ์การสอน
 - ก. ใช้เหตุการณ์ปัจจุบันหรือ เหตุการณ์เฉพาะหน้า เป็นอุปกรณ์
 - ข. ใช้ภาพนิมิตร์ เหมือนฉายภาพยนตร์
 - ค. ใช้วิธีทดลองให้ได้ประสบการณ์

¹⁷²วีรยุทธ วิเชียรโชติ และนवलเพ็ญ วิเชียรโชติ "หลักสูตรเพื่อพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสตร์" ใน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 8 การพัฒนาหลักสูตร, หน้า 51.

¹⁷³สาโรช บัวศรี, "แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาไทยทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท" แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาไทย เล่ม 1, อัมพร พงษา เรียบเรียง (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), หน้า 12.

¹⁷⁴สุมณ อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, หน้า 84.

8. สอนด้วยการทำตัวอย่างให้ดู
9. สอนด้วยการปฐณาวิสัยนา¹⁷⁵

อาจสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนการสอนตามแนวคิดของพุทธปรัชญา การศึกษานั้นจะต้องจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนที่เหมาะสม ซึ่งวิธีการสอนอาจ เลือกใช้ได้หลายวิธี แต่จะต้องคำนึงถึงการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนมีการพัฒนาด้านสติปัญญา เป็น สำคัญ ผักฝนการคิดที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความรู้จริงที่จะสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

ตอนที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการศึกษา มีทั้งงานวิจัยในต่างประเทศและงานวิจัย ใน ประเทศไทย ซึ่งมีผู้สนใจศึกษาไว้ดังนี้

งานวิจัยในต่างประเทศ

สตีเฟน โดนัล ทอมป์สัน (Stephen Donald Tompson) ได้ศึกษาแนวคิดทาง ปรัชญาการศึกษาของกลุ่มนักศึกษาครูที่เรียนวิชาการศึกษาในวิทยาลัยไอดาโฮ (University of Idaho) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แบบวัดปรัชญาการศึกษาของ วิลเลอร์ และ บอนดี ศึกษาปรัชญาการศึกษา 4 ลัทธิ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ นักศึกษาครูชั้นปีที่ 1 ที่เรียนวิชา Ed 201 และชั้นปีสุดท้ายที่เรียนวิชา Ed 445 ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาครู ที่เรียน Ed 201 ทั้งเพศหญิงและชาย มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาเหมือนกัน และนักศึกษา ครูที่เรียนวิชา Ed 445 ทั้งเพศหญิงและชาย มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาต่างกัน เมื่อ เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มพบว่า นักศึกษากลุ่มที่เรียนวิชา Ed 201 และชอบสอนในโรงเรียน รัฐบาล และเอกชน กับนักศึกษาครูกลุ่มที่เรียนวิชา Ed 445 และชอบสอนในโรงเรียนรัฐบาล

¹⁷⁵ ประสาน ทองภักดี, "พุทธวิธีสอน" เอกสารประกอบการศึกษาวิชาพื้นฐาน ทางศาสนาและจริยธรรม ภาควิชาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มกราคม 2529), หน้า 2. (อัครสำเนา)

และ เอกชน มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹⁷⁶

โรเบิร์ต เอช ฟอร์ (Robert H. Fore) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์ทางการศึกษา เพื่อศึกษาการประเมินผลในรอบ 50 ปีของอาจารย์วิทยาลัยครูและอาจารย์ในมหาวิทยาลัยในรัฐแคลิฟอร์เนีย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสำรวจแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของ ฟรานซิส อี บีเคอร์สัน (Francis E. Peterson) ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์วิทยาลัยครูยึดแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา ลัทธิปฏิรูปนิยม มากกว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และโปรเตสแตนต์ ยึดแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาแบบอนุรักษนิยม มากกว่าสถาบันที่นับถือศาสนาอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์กับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาด้วย¹⁷⁷

งานวิจัยในประเทศไทย

ในปี พ.ศ. 2524 สมพงษ์ สิงหะพล ได้วิจัยเรื่อง "แนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษาของนักศึกษาวิทยาลัยครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 619 คน ซึ่งเป็นนักศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาระดับสูงที่สุดท้าย 513 คน และนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นสูงสุดท้าย 288 คน เครื่องมือที่ใช้สำรวจผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง เพื่อใช้วัดแนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษา 5 ลัทธิคือ ลัทธิสารัตถนิยม ลัทธิรัตนตรนิยม ลัทธิพัฒนาการนิยม ลัทธิปฏิรูปนิยม และลัทธิอัตถิภาวนิยม เมื่อแยกวิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ทางการศึกษาแล้ว ผลการวิจัยพบว่า ในด้านความหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายของการศึกษา องค์ประกอบของการศึกษา ไน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม ส่วนด้านกระบวนการเรียนการสอน ไน้มไปทาง

¹⁷⁶Stephen Donald Tompson, "Preferred Educational Philosophy of Selected Teacher Education Students at the University of Idaho", Dissertation Abstracts International 41 (May 1981) : 4264-A.

¹⁷⁷Robert H. Fore " The Educational Philosophies of Education Professors : A Fifty - Year Reassessment", Dissertation Abstracts International 45 (September 1984) : 738-A.

ลัทธิปฏิรูปนิยม และเมื่อเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาทั้ง 5 ลัทธิแล้วพบว่า แตกต่าง กันไม่มีนัยสำคัญ¹⁷⁸

ในปี พ.ศ. 2526 วัชร ตระกูลงาม ได้วิจัย เรื่อง "แนวคิดทางด้านปรัชญา การศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนในเขตจังหวัดภาคกลาง" โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดกรุงเทพมหานคร 252 คน และผู้บริหารโรงเรียนอนุบาล ในจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในเขตภาคกลาง 46 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจปรัชญาการศึกษา 2 กลุ่มคือ กลุ่มอนุรักษนิยม (ลัทธิสารัตถนิยม และลัทธิเน้นรัตนนิยม) และกลุ่มเสรีนิยม (ลัทธิ พัฒนาการนิยม และลัทธิปฏิรูปนิยม) และวิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ทางการศึกษา 3 ด้านคือ จุดมุ่งหมายทางการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน และการบริหารโรงเรียน ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลส่วนใหญ่มีแนวคิดด้าน ปรัชญาการศึกษากลุ่มเสรีนิยม เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเอกชน ในกรุงเทพมหานครมีแนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษาอนุรักษนิยมสูงกว่าผู้บริหารโรงเรียน เอกชนจังหวัดอื่นในภาคกลาง สำหรับแนวคิดในด้านการบริหารโรงเรียนพบว่า ผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนในกรุงเทพมหานครมีแนวคิดในการบริหารโรงเรียน มีแนวโน้มไปทางปรัชญา การศึกษากลุ่มเสรีนิยมมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลเอกชนจังหวัดอื่นในภาคกลาง¹⁷⁹

ในปีเดียวกัน รัชณี ทิชเสนีย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด ทางด้านปรัชญาการศึกษา กับบุคลิกภาพของอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคใต้" โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นอาจารย์ในวิทยาลัยครูภาคใต้ จำนวน 246 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจที่ผู้วิจัย

¹⁷⁸ สมพงษ์ สิงหะพล, "แนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษาของนักศึกษาวิทยาลัยครู ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า บทคัดย่อ

¹⁷⁹ วัชร ตระกูลงาม, "แนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน อนุบาลเอกชนในเขตจังหวัดภาคกลาง" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า บทคัดย่อ

สร้างขึ้นเองเพื่อใช้สำรวจแนวคิดทางด้านปรัชญาการศึกษา 5 ลัทธิ และแบบสำรวจบุคลิกภาพ 16 ของ คาเทล ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทางด้านปรัชญาของอาจารย์วิทยาลัยครูภาคใต้ เน้นไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม แต่เมื่อแยกวิเคราะห์ออกเป็นด้านต่าง ๆ พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการศึกษา และจุดมุ่งหมายของการศึกษามีแนวโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม องค์ประกอบของการศึกษาโน้มไปทางนิรันดรนิยม ส่วนกระบวนการเรียนการสอนโน้มไปทางอัตถิภาวนิยม และพบว่า ปรัชญาการศึกษามีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของอาจารย์ด้วย¹⁸⁰

ในปีเดียวกัน อรสา สุขเปรม วิจัย เรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษากับคำรายงานพฤติกรรมการสอนของอาจารย์วิทยาลัยครู เขตกรุงเทพมหานคร" กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ อาจารย์วิทยาลัยครูในเขตกรุงเทพมหานคร 6 แห่ง จำนวน 308 คน และนักศึกษาชั้น ป.กศ. สูงปีที่ 2 จำนวน 620 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชุด ชุดแรกเป็นแบบสอบถามสำหรับอาจารย์ ใช้สำรวจแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา และพฤติกรรมการสอนของอาจารย์ ชุดที่สอง เป็นแบบสอบถามสำหรับนักศึกษาใช้สำรวจพฤติกรรมการสอนของอาจารย์ตามความคิดเห็นของนักศึกษา และผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์วิทยาลัยครูในเขตกรุงเทพมหานคร โน้มไปในทางลัทธิประสมการณนิยม รองลงมาคือ นิรันดรนิยม นูรณ์นิยม อัตถิภาวนิยม และสารัตถนิยม ตามลำดับ ด้านพฤติกรรมการสอนโน้มไปทางลัทธิประสมการณนิยม รองลงมาคือ นิรันดรนิยม นูรณ์นิยม สารัตถนิยม และอัตถิภาวนิยม ตามลำดับ และแนวคิดทางปรัชญาการศึกษามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาในลัทธิเดียวกัน¹⁸¹

¹⁸⁰รุชนี ทิช เสนีย์, "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษากับบุคลิกภาพของอาจารย์วิทยาลัยครูภาคใต้" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้าที่คัดย่อ

¹⁸¹อรสา สุขเปรม, "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษากับคำรายงานพฤติกรรมการสอนของอาจารย์วิทยาลัยครู เขตกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้าที่คัดย่อ

ปี พ.ศ. 2527 อาภัสสรีย์ ไชยคุนา ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาระหว่างอาจารย์ นักศึกษา และครูประจำการที่เข้ารับการอบรมบุคลากรทางการศึกษา" ในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากวิทยาลัยครูภาคเหนือ จำนวนทั้งสิ้น 634 คน เป็นอาจารย์ 139 คน นักศึกษา 232 คน และครู 213 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ซึ่งสำรวจ 3 ด้านคือ จุดมุ่งหมายการศึกษา องค์ประกอบของการศึกษา และกระบวนการเรียนการสอน โดยจำแนกเป็น 5 ลัทธิ คือ ลัทธิสารัตถนิยม นีรันตรนิยม พิพัฒนาการนิยม ปฏิรูปนิยม และอัตถิภาวนิยม ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ นักศึกษา และครูประจำการในกลุ่มวิทยาลัยครูภาคเหนือมีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาโน้มไปทางลัทธิพิพัฒนาการนิยม ลัทธิปฏิรูปนิยม และลัทธิอัตถิภาวนิยม ในระดับสูง และโน้มไปทางลัทธิสารัตถนิยมและนีรันตรนิยมในระดับปานกลาง อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อยมีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิปฏิรูปนิยมและอัตถิภาวนิยมสูงกว่าอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า อาจารย์ที่สอนในสาขาวิชาครุศาสตร์มีแนวคิดโน้มไปทางลัทธิพิพัฒนาการนิยม และอัตถิภาวนิยมสูงกว่าอาจารย์ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และโน้มไปทางลัทธิสารัตถนิยมและนีรันตรนิยมต่ำกว่าอาจารย์ที่สอนในสาขาวิทยาศาสตร์¹⁸²

ใน พ.ศ. 2528 จินดา ยัญทิพย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษากับแบบเรียน การเรียนของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากนิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งสิ้น 355 คน จาก 10 ภาควิชา 19 สาขาวิชา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม 2 ชุด คือ ชุดแรกเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองประกอบด้วยสถานภาพของผู้กรอกแบบสอบถาม และแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา 5 ลัทธิ และชุดที่สองเป็นแบบสำรวจการเรียนรู้ซึ่งได้แปลและเรียบเรียงจากแบบวัดแบบการเรียน นิสิต นักศึกษา ของ

¹⁸²อาภัสสรีย์ ไชยคุนา, "การเปรียบเทียบแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาระหว่างอาจารย์ นักศึกษา และครูประจำการที่เข้ารับการอบรมบุคลากรทางการศึกษา" (วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ

แอนโทนี กราส์ธา และเซอร์วิล ไรซ์แมน ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา โน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยม เมื่อวิเคราะห์ในด้านความหมายการศึกษา จุดมุ่งหมายการศึกษา องค์ประกอบของการศึกษา และกระบวนการเรียนการสอน พบว่า ทั้ง 4 ด้าน โน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมทั้งหมด ในด้านแบบการเรียน นิสิตชอบ 3 แบบคือ แบบร่วมมือ แบบมีส่วนร่วม และแบบอิสระ ส่วนแบบเรียนที่นิสิตไม่ชอบ 3 แบบคือ แบบฟังพา แบบหลีกเลี่ยง และแบบแข่งขัน¹⁸³

ในปีเดียวกัน เซาว์ พันธน้อย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์วิทยาลัยครู" โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 512 คน จากอาจารย์วิทยาลัยครูทั้ง 36 แห่ง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นซึ่งประกอบด้วย แนวคิดทางปรัชญาการศึกษา 4 ลัทธิคือ จิตนิยม สัจนิยม ปฏิบัตินิยม และอัตถิภาวนิยม ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์วิทยาลัยครู โน้มไปทางปฏิบัตินิยมสูงสุด รองลงมาได้แก่ สัจนิยม อัตถิภาวนิยม และจิตนิยม ตามลำดับ เมื่อได้ทำการทดสอบความแตกต่างของแนวคิดทางปรัชญาปรากฏว่า อาจารย์วิทยาลัยครูมีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา โน้มไปทางสัจนิยม และอัตถิภาวนิยมสูงกว่าจิตนิยมด้วย แต่ระหว่างสัจนิยม และอัตถิภาวนิยม ไม่พบว่ามีความแตกต่างกัน¹⁸⁴

ในปีเดียวกัน ลดาวัลย์ ภูมิวิเศษเวช ได้ทำการวิจัยเรื่อง "แนวคิดของอาจารย์พยาบาลเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาพยาบาล" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากอาจารย์พยาบาลจำนวน

¹⁸³จินดา ยัญทิพย์, "ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา กับแบบการเรียนของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ

¹⁸⁴เซาว์ พันธน้อย, "แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของอาจารย์วิทยาลัยครู" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ

556 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพยาบาลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยสำรวจแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพยาบาล 4 ลัทธิ 3 ด้าน คือ จุดมุ่งหมายของการศึกษา องค์กรประกอบของการศึกษา และกระบวนการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทางการศึกษาพยาบาลของอาจารย์พยาบาลส่วนใหญ่โน้มไปทางลัทธิปฏิบัตินิยม เมื่อพิจารณา แต่ละด้านพบว่า มีแนวคิดเรื่องของโรงเรียนในลัทธิพรตนิยม และลัทธิปฏิบัตินิยม ด้านกระบวนการเรียนการสอน มีแนวคิดลัทธิพรตนิยมสูงกว่าผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารการศึกษามีแนวคิดเรื่องของโรงเรียนในลัทธิอรรถิภาวนิยมสูงกว่าผู้สอน¹⁸⁵

ใน พ.ศ. 2529 สุรินทร์ รักษชาติ ได้วิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร จำนวน 370 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสำรวจความเชื่อทางปรัชญาการศึกษา 5 ลัทธิ ที่ได้จัดสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาโดยส่วนรวมโน้มไปทางลัทธิพัฒนาการนิยมสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มพบว่า มีความเชื่อทางปรัชญาโดยส่วนรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ใน ลัทธิสารัตถนิยม นิรันดรนิยม ปฏิรูปนิยม และอรรถิภาวนิยม ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาที่มีอายุ เพศ และประสบการณ์การทำงานต่างกันมีความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ¹⁸⁶

¹⁸⁵ ลดาวัลย์ ภูมิวิเศษ เวช, "แนวคิดของอาจารย์พยาบาลเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาพยาบาล" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพยาบาลศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ

¹⁸⁶ สุรินทร์ รักษชาติ, "การเปรียบเทียบความเชื่อทางปรัชญาการศึกษาระหว่างผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้าบทคัดย่อ

จากผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้นำมาเสนอแล้วนั้น จะพบว่า ส่วนใหญ่เป็นผลงานการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิด ความเชื่อ และความเข้าใจในปรัชญาการศึกษา ยังไม่ม้งานวิจัยชิ้นใดที่ศึกษาเกี่ยวกับความต้องการทางปรัชญาการศึกษาโดยตรง โดยเฉพาะความต้องการปรัชญาการศึกษาที่ชี้เฉพาะเจาะจงลงไปในแต่ละระดับการศึกษา ว่าระดับการศึกษาใดควรจะจัดการศึกษาอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และของชาติ อันจะเป็นผลต่อการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป